

De Haagse Hogeschool Den Haag

Betrokkenheid van nieuwe Nederlanders bij de wijk

De invloed van negatieve sentimenten jegens de samenleving en overheid/politiek en opleidingsniveau op de wijkgerelateerde participatie van nieuwe Nederlanders in een aandachtswijk

Bachelorscriptie

Auteur: Ahlam Amrani
Studentnummer: 07038526
Studie: HBO Bestuurskunde/
Overheidsmanagement
Academie van Bestuur,
Recht en Veiligheid.
Afstudeerrichting: Pre-master
Scriptiebegeleider: Mw. Drs. J.E. Tellegen-
Willems
Tweede lezer: Dhr. Drs. M. Haverkamp
Datum: 6 juni 2011
Plaats: Leiden

Inhoudsopgave

Voorwoord	blz. 4
Samenvatting	blz. 5-8
Hoofdstuk 1 – Inleiding	
1.1 Achtergrond	blz. 9
1.1.1 De Wijkenaanpak	blz. 9
1.1.2 Bewoners centraal	blz. 9
1.1.3 Bewonersbudgetten en vouchers	blz. 10
1.1.4 Bereiken van nieuwe Nederlanders	blz. 10
1.1.5 Visie Minister	blz. 10-11
1.2 Aanleiding onderzoek	blz. 11
1.2.1 Kennisbehoefte van het Rijk	blz. 11-12
1.2.2 Boze autochtone burgers	blz. 12-13
1.2.3 Case: Schiedam	blz. 13
1.2.4 Hoofdvraag	blz. 13
1.3 Doelstelling	blz. 14
1.4 Doelgroep	blz. 14
1.5 Bestuurskundige relevantie	blz. 14-15
1.6 Leeswijzer	blz. 15
Hoofdstuk 2 – Bewonersparticipatie	
2.1 Participatievormen	blz. 16
2.2 Actieplan Krachtwijken	blz. 17-18
2.3 Meerwaarde van participatie	blz. 18
2.3.1 Tonkens	blz. 18
2.3.2 Argumenten overheid	blz. 18-19
2.3.3 Eerlijke verdeling van middelen	blz. 19
2.4 Non-participatie als probleem	blz. 19
2.5 Samengevat	blz. 19-20
Hoofdstuk 3 – Sociaal- en Institutioneel vertrouwen	
3.1 Sociaal vertrouwen	blz. 21
3.1.1 Meerwaarde van sociaal vertrouwen	blz. 21-22
3.1.2 Gebrek aan sociaal vertrouwen	blz. 22
3.1.3 Etnische diversiteit als blokkade voor vertrouwen?	blz. 22-23
3.1.4 Overheidsbeleid	blz. 23
3.1.5 Sociaal vertrouwen < --> participatie	blz. 23
3.1.6 Interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming	blz. 23-24
3.2 Institutioneel vertrouwen	blz. 24-25
3.3 Boze burgers doen niet mee	blz. 25-26
3.4 Verlaagde participatie lager opgeleiden	blz. 26-27
3.5 Samengevat	blz. 27-28

Hoofdstuk 4 – Onderzoeksstrategie & Methoden

4.1 Onderzoeksopzet	blz. 29
4.2 Onderzoeksstrategie	blz.30
4.2.1 Casestudy	blz. 30
4.2.2 Methoden & Technieken	blz. 30
4.2.3 Steekproeftrekking	blz. 31
4.3 Operationalisatie	blz.32
4.3.1 Conceptuele & Operationele hypothesen	blz.32
4.3.2 Operationalisatie van begrippen/variabelen	blz.32-35
4.4 Betrouwbaarheid & Validiteit	blz.35
4.4.1 Triangulatie	blz.35
4.4.2 Gebruik van bestaand meetkader – replica	blz.35
4.5 Kwalitatieve data coderen	blz.36

Hoofdstuk 5 – Nieuwland

5.1 De Schiedamse aandachtswijk in het kort	blz.37
5.1.1 Schets van Nieuwland	blz.37
5.1.2 Multi-etnisch karakter	blz.37-38
5.1.3 Opleidingsniveau	blz.38
5.2 Wijknaarpak Schiedam	blz.38
5.2.1 Organisatie & Financiering	blz.38
5.2.2 Bewonersparticipatie	blz.38-39
5.3 Verkennende gesprekken WAP uitvoerders	blz.39
5.3.1 Waar staan we nu	blz.39-40
5.3.2 Bewonersparticipatie	blz.40

Hoofdstuk 6 – Onderzoeksresultaten

6.1 Achtergrondkenmerken van de respondenten	blz. 41
6.1.1 Aandeel respondenten	blz.41
6.1.2 De Bewoners	blz.42
6.1.3 Opleidingsniveau	blz.42-43
6.1.4 Politieke voorkeur	blz.43
6.1.5 Tevredenheid	blz.43-44
6.1.6 De professionals	blz.44-45
6.2 Tekort aan sociaal vertrouwen	blz.45
6.2.1 Aspecten sociaal vertrouwen	blz.45-46
6.2.2 Laag sociaal vertrouwen volgens Putnam	blz. 46-47
6.2.3 Invloed van laag sociaal vertrouwen op participatie	blz. 47-48
6.2.4 Conclusie aan de hand van de onderzoeksgegevens	blz. 48-49
6.3 Institutioneel vertrouwen in gevaar	blz.49
6.3.1 Vertrouwen in de overheid	blz.50
6.3.2 Jonge respondenten wantrouwen de overheid vaker	blz. 50-51
6.3.3 Wantrouwen politiek	blz.51
6.3.4 Jonge (jongens) respondenten wantrouwen de politiek vaker	blz.51
6.3.5 Relatie institutioneel vertrouwen en participatie	blz.52
6.3.6 Conclusie aan de hand van de theorie	blz.52-53
6.3.7 Conclusie aan de hand van cijfers	blz.53-54
6.4 Opleidingsniveau & Participatie	blz.54
6.4.1 Scholing & Participatie	blz.55-56
6.4.2 Instituten laten laaggeschoolden links liggen	blz.56

6.4.3 Conclusie aan de hand van de onderzoeksresultaten	blz.57
6.5 Complicaties tijdens het onderzoek	blz.58
Hoofdstuk 7 – Conclusie	
7.1 Inleiding	blz.59
7.2 Falcificatie van hypothesen	blz.59
7.2.1 Negatieve sentimenten jegens de multiculturele samenleving & non-participatie	blz.59-60
7.2.2 Negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek & non-participatie	blz.60-61
7.2.3 Laaggeschoold zijn & non-participatie	blz.61-63
7.3 Beantwoording van de hoofdvraag	blz.64
 Literatuurlijst	 blz.65-66

Voorwoord

Bij de afronding van mijn middelbare schooltijd schreef ik al over de politieke participatie van jongeren. Wie had toen gedacht dat ik jaren later nog geïntrigeerd zou zijn door dit thema. Bij het tweede deel van mijn hbo-opleiding wist participatie wederom een centrale plek in mijn leven in te winnen. Zo hield ik me in mijn werk (LAP) voor de directie Wijken twee jaar bezig met het activeren van bewoners in de aandachtswijken. Het begrip participatie beperkt zich niet tot de grenzen van mijn educatieve en professionele loopbaan. In mijn persoonlijke leven kent participatie als begrip een essentiële plaats. Actieve deelname aan de samenleving, op micro- én macroniveau kenmerken mijn karakter. Ik denk dat velen dit kunnen beamen.

Ik heb genoten van de afgelopen tijd. Het was een periode die gekenmerkt werd door verdieping, analyse en de ontmoeting met mooie individuen. Het is niet altijd eenvoudig geweest, maar de geleerde lessen vind ik uitermate waardevol. De bewoners van Schiedam Nieuwland zal ik niet snel vergeten. Ze wisten mij te inspireren in hun simpliciteit en de kunst van het verwoorden van gevoelens. Dit is dan ook het moment waarin ik hen wil bedanken voor hun openhartigheid en welwillendheid om met mij te spreken over hun persoonlijke gevoelens en visies. Dank daarvoor. Graag wijd ik ook een bijzonder woord van dank aan de professionals uit de verschillende sociale en publieke domeinen die allen werken aan een mooier en sterker Nieuwland. Ik ben met hen veelvuldig in contact geweest en sprak met hen over de bewoners van Nieuwland. Daarnaast wil ik mijn werkgever, de directie Wijken en in het bijzonder mijn werk/studiebegeleidster Josien Kuiper en mijn clustermanager Els Tieman, bedanken voor het meedenken en steunen van mijn onderzoek. Mijn scriptiebegeleidster Jeanneke Tellegen en docenten Maarten Haverkamp en Juliette Santegoeds bedank ik voor de inhoudelijke begeleiding en het meedenken. Tot slot: dank aan iedereen die in min of meerdere mate, bewust of onbewust een bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van het onderzoek.

Ik wens u een interessante beschouwing.

Ahlam Amrani
Leiden, 6 juni 2011

Samenvatting

In de enkelvoudige casestudy is gekeken naar de wijkgerelateerde participatie van Turkse- en Marokkaanse Nederlanders in de aandachtswijk Nieuwland, Schiedam. De vraag die in dit onderzoek centraal staat is als volgt geformuleerd: *waarom participeren niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland niet of te weinig?* Er is ingezoomd op mogelijk bestaande negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek en de multiculturele samenleving en het opleidingsniveau van de bewoners en de mate waarin dit samenhangt met participatie in de wijk. De bachelorthesis vormt een afstudeeronderzoek voor de hbo opleiding Bestuurskunde/Overheidsmanagement en is opdrachtgegeven door de directie Wijken van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (werkgever).

Achtergrond

Met de Wijkenaanpak tracht het Rijk sinds 2007 aandachtswijken een integrale opknappbeurt te geven. Zowel op fysiek als sociaal terrein worden de wijken vanuit verschillende sociaaleconomische invalshoeken aangevlogen. Binnen de aanpak staan de bewoners centraal. Er wordt een beroep gedaan op de bewoners om mee te denken en werken aan de verbetering van de eigen leefomgeving. Daarvoor zijn vanuit het Rijk tot 2011 bewonersbudgetten/vouchergelden beschikbaar gesteld. Bewonersparticipatie in de aandachtswijken heeft al flinke successen geboekt (VROM/WWI, 2010). Gemeenten en maatschappelijke organisaties geven echter aan dat nieuwe Nederlanders, ofwel niet-westerse allochtonen nog ondervertegenwoordigd zijn in de wijkgerelateerde participatie. Het is volgens het Rijk wenselijk dat meer en meer diverse bewoners in de wijken meedoen, omdat bewonersparticipatie de juiste oplossingen kan aandragen voor lokaal beleid. Ook kan een actieve deelname van nieuwe Nederlanders de tegenstellingen tussen verschillende groepen verminderen en de sociale cohesie in de buurt versterken. Ook kan draagvlak voor beleid vergroot worden.

Aanleiding & relevantie

De aanleiding voor het onderzoek is de kennisbehoefde van de rijksoverheid op het thema betrekken van nieuwe Nederlanders in de wijk. Ook tonen signalen uit eerder onderzoek¹ dat er een mogelijke relatie is tussen negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek en de multiculturele samenleving en participatie.

De casestudy kent een bestuurskundige relevantie omdat het een kennisprobleem tracht op te lossen, namelijk het genereren van meer kennis op het terrein van non-participatie van nieuwe Nederlanders op wijkniveau. Het onderzoek gaat op zoek naar aanbevelingen om de coproductie van beleid van meerdere groepen burgers in de samenleving te versterken. Tot slot is er onvoldoende kennis om tot verbetering te komen, wat de wetenschappelijke relevantie van onderzoek op dit vlak versterkt.

¹ Gruijter e.a. (2010), 'Een vreemde in eigen land' – Charifi (2008), 'Bewonersparticipatie: Hoe?Zo!' - Universiteit van Tilburg (2003), Multi-etnische bewonersparticipatie in de Schilderswijk.

Onderzoeksopzet & Methoden

De enkelvoudige casestudy is verricht in één aandachtswijk in Schiedam: Nieuwland. De wijk is een naoorlogse, cultureel diverse wijk waar relatief veel laagopgeleide en sociaaleconomisch zwakkere burgers wonen. De gehanteerde onderzoeksmethoden zijn inhoudsanalyse van bestaand materiaal en het interview. Er zijn straatinterviews, diepte-interviews en één focusgroep gehouden. In totaal is er met 54 respondenten gesproken, waarvan tien professionals en 44 participerende en niet-participerende bewoners. De respondenten zijn middels de steekproefmethode snowbalsampling (select) en door ontmoeting op strategische plaatsen in de wijk (aselect) geselecteerd. Tijdens het empirische onderzoek zijn kwalitatieve gegevens opgehaald (uitspraken, gevoelens, gedachten), die later gekwantificeerd zijn door de resultaten te voorzien van een code en de codes bij elkaar op te tellen (axiaal coderen). Het onderzoek is deductief van aard, waardoor er vooral naar een verklaring voor het onderzoeksprobleem (onder-/non-participatie van nieuwe Nederlanders in aandachtswijken) is gezocht in bestaande theorie.

*De **conceptuele hypothese** in het onderzoek luidt:*

De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de wijk omdat zij negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de (multiculturele) samenleving en de overheid/politiek en omdat zij laag geschoold zijn.

*In het onderzoek zijn drie **operationele hypothesen** getoetst aan de empirische situatie:*

1. De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de (multiculturele) samenleving.
2. De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de overheid/politiek (wantrouwen maatschappelijke instituties en politiek).
3. De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze laag geschoold zijn.

Theoretisch kader

De uitgelichte theorie richt zich op het gebrek aan sociaal en institutioneel vertrouwen en de (mogelijke) gevolgen daarvan voor de wijk en de participatie van mensen in de wijk. Sociaal vertrouwen zegt iets over de verwachtingen die er in een gemeenschap heersen, zoals de verwachtingen van meewerkend en eerlijk gedrag tussen burgers (Fukuyama, 1995). Institutioneel vertrouwen zegt iets over het vertrouwen dat burgers in maatschappelijke en politieke instituties (WRR, 2005). Sociaal vertrouwen vormt een belangrijke bouwsteen voor sociale relaties en vertrouwelijke verbanden in de leefomgeving van burgers. Hetgeen een omgeving creëert van waaruit men mee kan doen aan de maatschappij op micro niveau. Andersom geldt hetzelfde: participatie leidt tot betere onderlinge verbanden en vertrouwen tussen burgers. Onderzoek (De Gruijter e.a., 2010) toont dat negatieve sentimenten ten opzichte van de multiculturele samenleving, nieuwe Nederlanders en de overheid (tekort sociaal- en institutioneel vertrouwen) bij een selecte groep autochtone

bewoners uit volkswijken enerzijds leidt tot ongeloof in bewonersparticipatie. Anderzijds zien we binnen deze groep ook non-activiteit ontstaan ten opzichte van de samenleving. Zo trekt men zich in een aantal gevallen terug uit de maatschappij en wil niet meer participeren. Deze burgers zijn vaak laag- of middelbaar opgeleid.

De relatie tussen laag opgeleid zijn en participatie is ook bekeken. Recent onderzoek (Bovens en Wille, 2011) toont dat op meerdere treden van de participatieladder lager geschoolden ondervertegenwoordigd zijn. Hooggeschoolden zijn oververtegenwoordigd op het vlak van politieke- en burgerparticipatie. *“De leken zijn uit de politiek verdwenen”* aldus de onderzoekers. Bovens en Wille spreken in deze context van een Diplomademocratie.

Resultaten & Conclusie

Er is gekeken in hoeverre negatieve sentimenten jegens de samenleving en jegens de overheid/politiek en het opleidingsniveau de wijkgerelateerde participatie van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse bewoners van de aandachtswijk Nieuwland beïnvloedt. De hoofdvraag is dan ook vanuit dit perspectief onderzocht. 70 procent van de respondenten heeft negatieve sentimenten jegens de Nederlandse samenleving en de overheid/politiek. Dit is vooral te wijten aan het huidige politieke klimaat, de bezuinigingen en de opkomst van de PVV. Ook duiden een aantal bewoners incidenten (schutter in Alphen aan den Rijk) aan als een factor waardoor zij zich onveilig voelen in Nederland.

Negatieve sentimenten leiden bij deze doelgroep echter niet per definitie tot een verlaagde wijkparticipatie. In slechts 26 procent van de gevallen werd de relatie bevestigd. De respondenten die deze relatie bevestigden, gaven daarnaast ook vaak aan dat dit niet bij henzelf het geval was, maar dat zij wel andere bewoners (familieleden, vrienden, burens) uit de wijk kennen bij wie dit het geval is. De resultaten geven geen reden om te vermoeden dat de wijkgerelateerde participatie van nieuwe Nederlanders in Nieuwland lager is, omdat men dieper liggend negatief sentiment jegens de samenleving en de overheid/politiek koestert en zich daarom niet wil inzetten voor de wijk.

Professionals geven aan dat een dergelijke relatie tussen negatieve sentimenten en non-participatie wel bij een subgroep te constateren valt. Een aantal professionals noemde de jongeren en met name Marokkaans Berberse jongens van 12-25 jaar als risicogroep. Zij zouden door negatieve sentimenten jegens de samenleving en maatschappelijke- en politieke instituties eerder geneigd zijn om niet (meer) mee te doen in de samenleving en in de wijk.

Nieuwe Nederlanders lijken zich wel minder in te zetten voor hun wijk, naarmate zij lager- of niet geschoold zijn. Laaggeschoolde bewoners zijn vaak onzeker over de persoonlijke vaardigheden. Ook hebben ze te weinig kennis van de mogelijkheden die de Nederlandse participatiestructuren en verenigingscultuur op het vlak van wijkgerelateerde participatie bieden. Professionals verwijzen naar de instituties in de wijk. Zij zouden laaggeschoolden links laten liggen. Het zou eenvoudiger, efficiënter

en effectiever zijn om met hooggeschoolden te communiceren en hen te betrekken bij lokale aangelegenheden.

Hoofdstuk 1 – Inleiding

Nederland wordt gekenmerkt door diversiteit. Vooral in de Randstad is de multiculturele samenleving een kleurrijk gegeven en kennen we wijken die een veelheid aan culturen, gebruiken en kleuren vertegenwoordigen. Relatief veel niet-westerse allochtonen wonen in wijken die sinds 2007 een opknapbeurt krijgen. In de wijkenaanpak die geïnitieerd is vanuit de overheid, wordt een beroep gedaan op alle bewoners om mee te doen en mee te denken over hoe de wijk er op vooruit kan gaan. Onder het mom van *'het is jouw wijk, dus jij mag het zeggen'* wordt iedereen uitgenodigd om met ideeën te komen.

1.1 Achtergrond

1.1.1 De wijkenaanpak

Sinds 2007 werkt het Rijk samen met gemeenten, corporaties, private en sociale partners aan de wijkenaanpak: de aanpak die inmiddels 100 achterstandswijken tracht om te vormen tot 'prachtwijken'.² De algemene doelstelling van de wijkenaanpak is om in acht tot tien jaar aandachtswijken om te vormen tot vitale woon- werk- en leefomgevingen, waar mensen betrokken zijn bij de samenleving en prettig kunnen wonen en werken.³ De wijken worden gekenmerkt door een opstapeling van problemen op sociaal-maatschappelijk- en economisch vlak. Zo kennen de wijken hogere aantallen vroegtijdige schoolverlaters (twee keer zo vaak als in andere wijken), meer (jeugd)werkloosheid en is er gemiddeld sprake van 25 procent lagere huishoudinkomens in vergelijking tot het stedelijke gemiddelde. Ook worden deze wijken vaker gekenmerkt door een verloederd straatbeeld en gevoelens van onveiligheid. Tevens burgeren nieuwkomers minder vaak goed in en blijft de emancipatie van nieuwe Nederlanders en de participatie van niet-westerse allochtone vrouwen in deze wijken nog achter.⁴

1.1.2 Bewoners centraal

De directie Wijken, eerst onderdeel van het programmaministerie voor Wonen, Wijken en Integratie (WWI) en sinds het kabinet Rutte onderdeel van het ministerie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), tracht middels experimenten de wijken te transformeren van aandachtswijken naar wijken die op sociale en economische indicatoren gelijk staan aan het stedelijke gemiddelde. De bewoners zijn bij de start van de aanpak centraal gesteld. De hoofddoelstelling van het experiment is: meer, en meer diverse bewoners actief betrekken bij hun wijk.⁵ Dit onder meer door (financiële) zeggenschap te realiseren voor bewoners in hun eigen leefomgeving.

² Actieplan Krachtwijken, ministerie van Wonen, Wijken en Integratie (2007)

³ Rijksoverheid.nl

⁴ Outcomemonitor krachtwijken nulmeting (instrument CBS). De nulmeting geeft de situatie ten tijde van de start van het Krachtwijkenbeleid weer; de situatie per 1 januari 2007.

⁵ Jaarplan Bewonersparticipatie 2010. WWI, 2010.

1.1.3 Bewonersbudgetten en vouchers

Het Rijk ziet een essentiële rol voor bewoners wanneer het gaat om de verbetering van de eigen leefomgeving.⁶ Vanuit de rijksoverheid zijn met de aanvang van de wijkenaanpak in 2007 budgetten beschikbaar gesteld voor bewoners uit aandachtswijken, waarmee zij hun idee voor de wijk kunnen realiseren. Voor de periode 2009-2011 is 95 miljoen beschikbaar voor bewoners in de aandachtswijken. Dit instrument geeft bewoners een bijzondere positie, omdat men middels de budgetten financiële zeggenschap verkrijgt. Een groot deel van de gemeenten met aandachtswijken⁷ hanteert de vouchersystematiek.⁸

1.1.4 Bereiken van nieuwe Nederlanders⁹

Er wonen gemiddeld meer nieuwe Nederlanders in de aandachtswijken dan in de rest van het land. In 2010 ligt dat aandeel op 49 procent. Elf procent van de samenleving bestaat uit niet-westerse allochtonen. Dit zijn Nederlandse burgers waar van ten minste één van de ouders uit een niet-westers land komt, waaronder landen in Afrika, Zuid-Amerika en Azië¹⁰. Het aandeel autochtonen in de aandachtswijken ligt op 41 procent. In de niet-aandachtswijken ligt het percentage van nieuwe Nederlanders op negen procent en is het aandeel van autochtonen 82 procent (CBS, 2010). Het experiment Bewonersparticipatie heeft zich in de afgelopen jaren bezig gehouden met het betrekken van moeilijk bereikbare doelgroepen, waaronder nieuwe Nederlanders.¹¹ Zo werd door het Rijk samen met pilot-gemeenten geëxperimenteerd met nieuwe vormen om deze doelgroep actiever te betrekken. Dit in het kader van de doelstelling: het bereiken en betrekken van meer verschillende bewoners bij de wijk.

1.1.5 Visie Minister

Minister J.P.H. Donner is sinds het aantreden van het kabinet Rutte de verantwoordelijke minister op het beleidsterrein wijkenaanpak. Minister J.P.H. Donner schreef op 28 januari 2011 een brief aan de Tweede Kamer over de toekomst van de wijkenaanpak. De woorden van Minister Donner suggereren dat er op bestuurlijk niveau aandacht zal blijven voor het activeren van bewoners op wijkniveau. Ze ademen meer ruimte en zeggenschap voor burgers uit. De minister spreekt vooral over burgerschap: actieve burgers die zich verantwoordelijk voelen voor de eigen leefomgeving. In de brief wordt verwezen naar het feit dat er in de afgelopen jaren meer bewoners en meer verschillende bewoners

⁶ Actieplan Krachtwijken, ministerie van Wonen, Wijken en Integratie (2007).

⁷ In 2008 waren dat 14 van de 31 gemeenten.

⁸ Het vouchersysteem is een methode van budgetbedeling. De voucher is een tegoedbon van maximaal €5.000 en is door het Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA) bedacht met als doel bewoners meer te betrekken bij het initiëren van ideeën voor de wijk door de regie en het geld aan de bewoners over te dragen.

⁹ De term 'nieuwe Nederlander' is door voormalig minister van Wonen, Wijken en Integratie, Eberhart van der Laan, geïntroduceerd in de integratiebrief van 17 nov. 2009.

¹⁰ Definitie van het CBS (1999).

¹¹ Van 2007 tot 2010. Het is op dit moment nog niet duidelijk of het betrekken van nieuwe Nederlanders met het aantreden van de nieuwe minister op de bestuurlijke agenda blijft. Dit blijkt uit communicatie met de directie Wijken, min. BZK in februari 2011.

mee zijn gaan doen en dat de kracht in elke burger zit. Daarmee onderkent het kabinet dat het van belang is dat alle burgers mee doen. Dit echter met minder gelden of bekostigd met financiële stromen die bijvoorbeeld gemeenten of speciale gemeenschapsfondsen moeten genereren zodat bewoners uit de aandachtswijken ook in de toekomst invloed kunnen uitoefenen op de leefomgeving.¹²

De Minister schrijft het volgende over de positie van bewoners:

“De wijkenaanpak laat ook zien dat vooruitgang juist dan kan worden geboekt als verantwoordelijkheden dichterbij burgers zelf komen te liggen. Meer - en meer diverse - bewoners zijn de afgelopen periode gaan participeren in de ontwikkeling van de eigen wijk. Tegelijkertijd leren we dat het niet altijd gemakkelijk is voor bestuurders en professionals om burgers de ruimte te geven. Bewoners in de aandachtswijken geven aan dat er weliswaar nu beter met hen wordt samengewerkt, maar dat er iets fundamenteelers nodig is. Te vaak zijn ze het sluitstuk van een proces. Dit vraagt om een aanpak die burgers meer de ruimte geeft om vanuit eigen kracht de directe leefomgeving te verbeteren.”

Over burgerschap schrijft hij het volgende:

“Bij de wijkenaanpak zien we dat vooruitgang juist dan kan worden geboekt als verantwoordelijkheden dichterbij burgers zelf komen te liggen. De kracht van Nederland zit in elke burger. Het is die kracht die het kabinet wil mobiliseren. Burgerschap betekent dat men mee doet aan de samenleving en zich daar medeverantwoordelijk voor voelt. Dit is de sleutel voor een compactere overheid die effectiever en samen met bewoners taken kan uitvoeren. Er zijn verschillende manieren waarop burgers invulling kunnen geven aan hun betrokkenheid. Een eerste stap is dat zij zich laten informeren. Een volgende stap is meepraten. Nog een tree hoger is dat bewoners actief deelnemen en tot slot kunnen bewoners zelf initiatieven ontplooiën.”

1.2 Aanleiding onderzoek

1.2.1 Kennisbehoefte van het Rijk

De directie Wijken (Ministerie van BZK) verkeerde medio november 2010 in de positie dat het zich bezighield met de vraag hoe gemeenten gefaciliteerd konden worden bij het betrekken van nieuwe Nederlanders in de wijk. Het toenmalige Programmaministerie voor WWI kreeg een aantal maal een vraag binnen van gemeenten (waaronder de gemeente Tilburg) die kampten met vragen omtrent het betrekken van allochtonen.¹³ In een persoonlijk gesprek met mw. E. Tieman, clustermanager van de directie Wijken, kwam dit thema naar voren. Zij gaf aan dat er een kennisbehoefte bestaat op het vlak van de oorzaken van het uitblijven van, of een verminderde participatie van nieuwe Nederlanders op wijkniveau.¹⁴ De vraag die zij stelde was: waarom participeren nieuwe Nederlanders in de aandachtswijken in mindere mate of niet? Meer inzicht in mogelijke oorzaken van het uitblijven van

¹² Kamerstukken 2010-2011, 2011037374, p.4

¹³ Gesprek Els Tieman (clustermanager Directie Wijken) en Josien Kuiper (projectleider experiment Bewonersparticipatie), begin november 2010.

¹⁴ De term participeren heeft hier een nauwe definitie: actieve deelname in de wijk, zoals het initiëren van een bewonersinitiatief die ten gunste komt aan de vooruitgang van de wijk en het actief meedenken/meepraten over de wijk.

wijkparticipatie zou gemeenten op weg kunnen helpen bij het betrekken van meer bewoners (doelstelling Wijkenaanpak).

1.2.2 Boze autochtone burgers

FORUM¹⁵ zette in 2008 de onvrede van de autochtone Nederlander als onderwerp voor onderzoek en beleid op de agenda. Hierbij doelde het kennisinstituut op ontevreden bewoners over de multiculturele samenleving en de overheid (die de samenleving bestuurt). Vanuit de behoefte naar meer inzicht in de maatschappelijke onvrede en de gevolgen daarvan gaf FORUM het Verwey-Jonker instituut de opdracht om onderzoek te doen naar onvrede bij autochtone bewoners.¹⁶ De onderzoekers zijn expliciet op zoek gegaan naar ontevreden burgers. Met hen werd gesproken over hun negatieve sentimenten. Op 2 november 2010 presenteerde Sadik Harchaoui¹⁷ het onderzoeksrapport 'Een vreemde in eigen land' aan de directie Wijken. Tijdens zijn presentatie werd door een van de medewerkers van de directie de vraag gesteld of hetzelfde fenomeen (boze burgers over nieuwe Nederlanders en de overheid) eveneens voorkomt bij allochtone bewoners van dergelijke wijken. Harchaoui gaf aan dat hij dit zeer waarschijnlijk acht, maar dat er nog geen onderzoek is verricht op dit vlak.

Het onderzoeksrapport laat zien dat volgens geïnterviewde wijkprofessionals 'boze' autochtone bewoners zich soms niet willen inzetten voor hun wijk (Gruijter e.a., 2010). Aspecten uit eerder verricht onderzoek ondersteunen de vermoedens. De thesis van Charifi (2008)¹⁸ naar het thuisgevoel en de participatie van bewoners in aandachtswijken en onderzoek van de Universiteit van Tilburg naar Multi-etnische bewonersparticipatie in de Schilderswijk (2003) brengen aan het daglicht dat er negatieve sentimenten zijn bij allochtone bewoners in de onderzochte aandachtswijken Schilderswijk (Den Haag), Kanaleneiland (Utrecht) en Klarendal (Arnhem). In het onderzoek van Charifi is er een link te signaleren tussen de negatieve gevoelens bij een bewoonster en haar onwil om zich in te zetten voor de samenleving. Uit het onderstaande citaat uit het onderzoeksrapport blijkt dat een bewoonster van een van de bovengenoemde wijken, het gevoel heeft dat ze geen gelijkwaardige positie heeft in de Nederlandse samenleving. Als gevolg daarvan trekt ze zich terug en participeert ze bewust niet.

"Ze moeten mij en mijn geloof eerst maar respecteren en mij als gelijke behandelen, dan praten we wel verder. Zolang ze mijn geloof zien als een 'achterlijke cultuur' of weet ik veel wat voor onzin ze zeggen, moeten ze maar uit mijn buurt blijven. Dan wil ik never nooit iets met hun te maken krijgen. Ik zeg dat toch ook niet over hun geloof?! Als je weet dat ze je geloof eigenlijk 'achterlijk' vinden en je gaat dan nog moeite doen en meepraten en zo, dan heb je geen zelfrespect."

Zeyneb, 25 jaar, Turks-Nederlands

¹⁵ Kennisinstituut voor multiculturele vraagstukken.

¹⁶ Gruijter e.a. (2010) 'Een vreemde in eigen land.'

¹⁷ Voorzitter van de Raad van Bestuur van FORUM, instituut voor multiculturele vraagstukken.

¹⁸ Charifi (2008). 'Bewonersparticipatie: Hoe?Zol'

Ook de interviews uit het onderzoeksrapport van de Universiteit van Tilburg tonen dat allochtone bewoners de ‘verkleuring’ van de Schilderswijk soms fel bekritiseren. Een allochtone wijkbewoonster meent dat “*zolang er zoveel allochtonen in de Schilderswijk wonen, er geen verbetering komt.*” Een andere uitspraak van een opbouwwerker wijst in dezelfde richting: “*...(het zijn)net LPF-ers , alleen hebben de vrouwen hier een hoofddoekje op.*” (Hendriks, 2003.)

1.2.3 Case: Schiedam

Schiedam telt één aandachtswijk, de wijk Nieuwland. Ongeveer 60 procent van de bewoners heeft een niet-westerse etnische achtergrond (CBS, 2011). Nieuwland investeert in bewonersparticipatie en laat het thema in alle projecten terug komen.¹⁹ Enerzijds slaagt Nieuwland er in om al veel bewoners bij de wijk te betrekken. Anderzijds constateerde de gemeente in 2010 dat die participatie nog onvoldoende een afspiegeling is van de wijk.²⁰ Dit blijkt uit communicatie tussen de directie Wijken en de gemeente. In 2009 zou er een experiment met de gemeente gestart worden (bekostigd door de directie Wijken) waarin de gemeente zou experimenteren met innovatieve manieren om nieuwe Nederlanders bij de wijk te betrekken. De doelstelling was om nieuwe Nederlanders te bereiken om hun betrokkenheid bij het Wijkactieplan en de wijk te vergroten. Dit experiment heeft echter om bureaucratische redenen niet meer plaatsgevonden (WWI, 2011). Het visitatierapport van de Visitatiecommissie wijkenaanpak²¹ toont dat Nieuwland een participatie kent die vooral via *traditionele groepen*²² verloopt. De gemeente en woningcorporatie Woonplus (uitvoerders van de wijkenaanpak in Nieuwland) bereiken al diverse bewoners, maar het vasthouden van de bewoners en het motiveren van de bewoners om in bredere zin actief te zijn en blijven, kost veel energie, tijd en moeite.²³ Nieuwland is om deze redenen uitgelicht door de opdrachtgever als relevante case voor de casestudy naar participatie van nieuwe Nederlanders in de wijk.

1.2.4 Hoofdvraag

In dit onderzoek staat zodoende de volgende vraagstelling centraal:

Waarom participeren niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland (Schiedam) niet of te weinig in de wijk?

¹⁹ Gesprek met Jeffrey Davidsz (manager Wijkactieplan Woonplus), 17 februari 2011.

²⁰ Eindrapport Visitatiecommissie wijkenaanpak aan Nieuwland in Schiedam, 10 juni 2010.

²¹ De stad is gevisiteerd op 10 juni 2010. Doel van de visitatie is om de steden te inspireren en adviseren over door de gemeente, corporatie en bewoners zelf aangedragen issues. (WWI, 2010).

²² Oudere, blanke, vaak mannelijke bewoners. (Tonkens, 2009).

²³ Gesprek met Jeffrey Davidsz, manager Wijkactieplan wooncorporatie Woonplus. 17 februari 2011.

1.3 Doelstelling

Het onderzoeksdoel van deze bachelorthesis is het aanreiken van verkregen kennis en daarop gebaseerde aanbevelingen waarmee de directie Wijken een stap kan zetten richting het oplossen van het beleidsprobleem. Respectievelijk: hoe kunnen er meer en meer diverse bewoners bij de wijk worden betrokken? Dit houdt in dat de directie Wijken meer inzicht verkrijgt in de (gedeeltelijke) oorzaken of beïnvloedende factoren van het uitblijven van participatie van niet-westerse allochtonen op wijkniveau en zodoende het advies aan gemeenten kan aanscherpen.

1.4 Doelgroep

De resultaten van deze bachelorscriptie zijn relevant voor de directie Wijken van het ministerie van BZK. De directie vervult de rol van opdrachtgever. Ook hebben de gemeente Schiedam en de woningcorporatie Woonplus²⁴ te kennen gegeven interesse te hebben in de onderzoeksresultaten.

1.5 Bestuurskundige relevantie

Het voorgaande heeft geleid tot de formulering van het volgende kennisprobleem:

Er is nog weinig bekend over de achterliggende oorzaken van minder of non-participatie van nieuwe Nederlanders in de eigen leefomgeving in aandachtswijken. Er is wel documentatie op het vlak van hoe nieuwe Nederlanders betrokken kunnen worden in de wijken, maar dit blijft beperkt tot praktische tips die handvaten moeten bieden aan wijkprofessionals of gemeenteambtenaren op lokaal niveau.²⁵ Onderzoek en documentatie op dit vlak tonen oorzaken van minder of non-participatie van een andere aard. Zo toont deze documentatie dat nieuwe Nederlanders zich bijvoorbeeld niet altijd herkennen in gemeentebesturen²⁶. Deze documentatie neemt de vragen die de directie Wijken binnen krijgt van de gemeenten niet altijd weg. Dit onderzoek richt zich op de vraag waarom niet-westerse allochtonen niet of minder participeren in de aandachtswijk Nieuwland. Het onderzoek zorgt voor verdieping en empirische gegevens die het inzicht in dit nog onvoldoende ontdekte vraagstuk kunnen vergroten. Het onderzoek kent een sterke bestuurskundige relevantie omdat het in de eerste plaats het fenomeen beschrijft, middels het onderzoek zaken tracht te verklaren en tevens op zoek gaat naar aanbevelingen om de coproductie van beleid van meerdere groepen burgers in de samenleving te versterken. Tot slot is er is onvoldoende kennis om tot verbetering te komen, wat de wetenschappelijke relevantie van onderzoek op dit vlak versterkt.

²⁴ Uitvoerders van de wijkenaanpak in Schiedam.

²⁵ Handreiking Betrokkenheid Loont, succesvol samenwerken met nieuwe Nederlanders in de wijk. VROM-WWI en FORUM, 2010.

²⁶ Handreiking Betrokkenheid Loont, succesvol samenwerken met nieuwe Nederlanders in de wijk. VROM-WWI en FORUM, 2010. De publicatie Nieuwe Nederlanders: meedoen levert wat op! LSA en VROM, 2005.

In Nederland is een maatschappelijke trend van klagende autochtonen over de multiculturele samenleving en de overheid te herkennen (Gruijter e.a., 2010). Naast het onderzoeksrapport *'Een vreemde in eigen land'* maakt bijvoorbeeld de verkiezingswinst van de PVV in juni 2010 dit wantrouwen van autochtone burgers in de Nederlandse staat en de multiculturele samenleving kenbaar. Auteurs schrijven over een verharding van de samenleving (Van der Heide en Sluys, 2009). Onderzoek dat zich richt op de achterliggende sentimenten bij allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland en de mogelijke relatie met de verlaagde of ontbrekende participatie kan duidelijkheid scheppen over de beweegredenen van deze groep bewoners. Het activeren van bewoners en het vergroten van de zeggenschap van bewoners is binnen het wijkenbeleid een belangrijk streven. De eerder geschetste situatie toont dat gemeenten bij de implementatie van de wijkenaanpak nog worstelen met de vraag hoe ze ook allochtone bewoners kunnen activeren. Een vergroot inzicht in de achterliggende oorzaken van het uitblijven van participatie bij deze groep bewoners kan een handvat vormen voor beleid van de directie Wijken. Ook kan het belangrijke handvatten bieden voor de gemeente Schiedam en de professionals in hun zoektocht naar een effectieve manier van betrekken van bewoners.

1.7 Leeswijzer

Het onderzoeksrapport is opgebouwd uit acht hoofdstukken. In hoofdstuk 2 staat het thema bewonersparticipatie centraal en wordt er antwoord gegeven op de vraag waarom het Rijk de onderparticipatie van burgers als een probleem ziet. Hoofdstuk 3 vormt het theoretische kader. In dit hoofdstuk worden bestaande literatuur en theoretische inzichten bij elkaar gebracht. Sociaal vertrouwen, institutioneel vertrouwen en opleidingsniveau worden uitgelicht als in min of meerdere mate beïnvloedende aspecten van participatie. De toegepaste onderzoeksstrategie- en methodiek wordt in hoofdstuk 4 beschreven. Het onderzoek vormt een enkelvoudige casestudy. De wijk Nieuwland waarin de casestudy is verricht wordt in hoofdstuk 5 verkend. Hoofdstuk 6 toont aan de hand van de theoretische thema's de onderzoeksresultaten. In hoofdstuk 7 volgt de conclusie en de aanbevelingen worden in hoofdstuk 8 verwoord. Dit stuk eindigt met een literatuurlijst waarin wordt verwezen naar de voor dit onderzoek gebruikte literatuur en bronnen.

Hoofdstuk 2 - Bewonersparticipatie

In de wijkenaanpak staan bewoners centraal. De wereld van burgerparticipatie strekt echter verder uit dan dat. De afgelopen tijd is er wereldwijd een trend ontstaan die de kracht van het direct betrekken van burgers bij overheidsbeleid inziet. Deze vorm van interactieve beleidsontwikkeling, ofwel het ontwikkelen van beleid door intensieve communicatie tussen beleidsmakers en doelgroepen (J.H. de Baas, 1995), kent in Nederland een lange geschiedenis. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in het Nederlandse poldermodel. In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar het fenomeen bewonersparticipatie in het kader van de wijkenaanpak. Dit wordt besproken in § 2.1. In § 2.2 wordt het Actieplan Krachtwijken (WWI, 2007) besproken. De achterliggende motieven en meerwaarde van participatie staan centraal in § 2.3. In paragraaf 2.4 wordt gekeken naar de vraag waarom het uitblijven van participatie van verschillende bewoners door het Rijk als een probleem ervaren wordt.

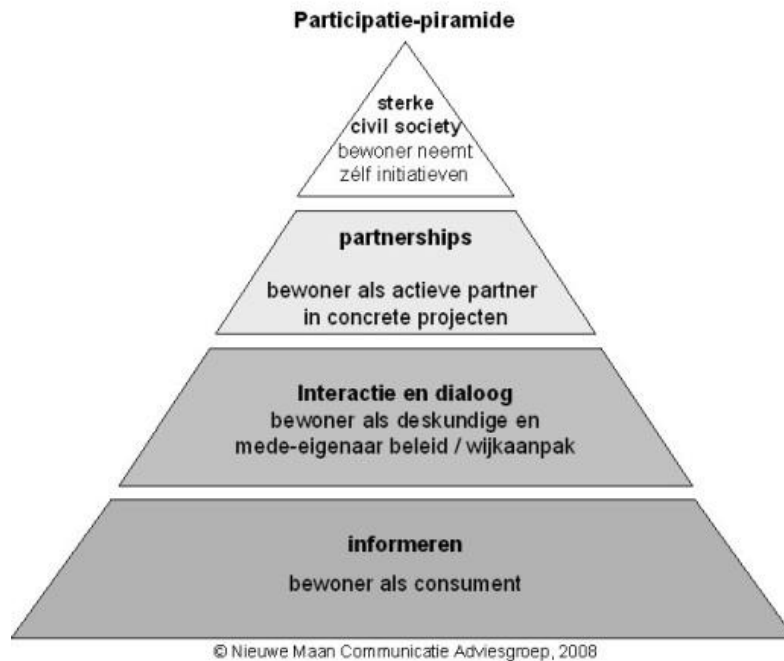
2.1 Participatievormen

Participatie is een breed begrip. Participatie is deelname van (groepen) burgers aan de samenleving, zoals het hebben van werk, volgen van onderwijs, verrichten van vrijwilligerswerk en betrokken zijn bij leefbaarheid van de eigen omgeving, op een voor de persoon zinvolle manier.²⁷ Bewonersparticipatie is een vorm van participatie waarbij de betrokkenheid van bewoners bij het beheer, het onderhoud en de ontwikkeling en verbetering van hun woonomgeving wordt nagestreefd.²⁸ De directie Wijken voegt hieraan toe dat bewoners een belangrijke en actieve rol in hun wijk spelen en invloed hebben op de sfeer en uitstraling van hun buurt en hier een positieve bijdrage aan leveren.²⁹ De participatiepiramide zoals gebruikt door de gemeente Amsterdam, laat de treden van participatie zien.

²⁷ Definitie van Thesaurus zorg en welzijn, 2011.

²⁸ Definitie van Thesaurus zorg en welzijn, 2011.

²⁹ Actieplan Krachtwijken, 2007.

BRON: gemeente Amsterdam

Binnen de wijkenaanpak tracht het Rijk de top van de piramide te bereiken: de bewoner neemt zelf initiatieven. Om dit te realiseren stelt de overheid bewonersbudgetten/vouchers beschikbaar. Bewoners uit aandachtswijken zijn echter niet altijd zo ver. Gemeenten en maatschappelijke instituties geven aan dat het nog lastig is om nieuwe Nederlanders te activeren.³⁰ Door de gemeente Utrecht is in 2009 en 2010 in de aandachtswijk Overvecht geëxperimenteerd met interactieve besluitvorming.³¹ De gemeente doelde onder andere op het vergroten van de participatie in vorm van inspraak, van allochtone bewoners uit de buurt De Gagel. Er werden verschillende groepen bewoners uitgenodigd om deel te nemen aan inspraakavonden. Dit in het kader van herstructurering van een stratenblok. De ervaringen van de medewerkers van het Wijkcentrum Overvecht zijn dat de groep nieuwe Nederlanders moeilijk te bereiken bleek en ook in zeer kleine getallen naar de bijeenkomsten kwam. Het was met name de groep blanke 55-plussers die op de inspraakavonden afkwam.

2.2 Actieplan Krachtwijken

In het Actieplan Krachtwijken³² staat de problematiek verwoord wat als basis diende voor het beleid op het vlak van bewonersparticipatie en het betrekken van meer verschillende bewoners bij de wijk. In tabel 2.1 is er een korte weergave gegeven van de problematiek en de doelstellingen.

³⁰ Handreiking Betrokkenheid Loont, succesvol samenwerken met nieuwe Nederlanders in de wijk. VROM/WWI en FORUM, 2010.

³¹ Speel- en wandelstraten project Utrecht Overvecht: De Gagel. Gemeente Utrecht, 2010.

³² Actieplan Krachtwijken, van aandachtswijk naar krachtwijk. VROM/WWI, 2007.

Tabel 2.1 Bewonersparticipatie als oplossing

Problemen	Doelstellingen
ALGEMEEN	
Bewoners voelen zich niet vertrouwd en thuis in de wijk.	Bewoners voelen zich weer vertrouwd en thuis in de wijk.
Bewoners zien hun omgeving als niet-beheersbaar.	Bewoners ervaren hun omgeving als beheersbaar.
Te weinig, geen kracht bij de bewoners.	Meer kracht bij de bewoners.
SPECIFIEK	
De mogelijkheden en kansen die er zijn om inburgering en participatie op wijkniveau integraal aan te pakken worden onvoldoende benut.	De mogelijkheden en kansen om inburgering en participatie van nieuwe Nederlanders op wijkniveau een impuls te geven, worden benut.
In de aandachtswijken zijn verhoudingsgewijs veel minder mensen lid van een sportvereniging of deelnemer aan cultuurbeoefening en amateurkunst.	Participatie van bewoners is vergroot.

BRON: Actieplan Krachtwijken, 2007.

Voormalig Minister Vogelaar zag in 2007 kansen op het vlak van interactieve beleidsontwikkeling. Het Actieplan Krachtwijken verwoordt dat het betrekken van bewoners in een vroeg stadium het draagvlak bij planvorming en uitvoering vergroot. Burgerparticipatie vormt een middel om sociale samenhang en interetnische relaties in de wijk te creëren. De actieve participatie van bewoners zou ertoe leiden dat zij de buurt weer als iets van henzelf gaan zien en ervaren (WWI, 2007). De doelstellingen in tabel 3.1 laten zien dat het activeren van bewoners als middel bedacht is om de problematiek in de aandachtswijken aan te pakken.

2.3 Meerwaarde van participatie

2.3.1 Professor E. Tonkens

Tonkens noemt in het artikel *Burgerparticipatie en burgerinitiatief* (2009) een aantal belangrijke motieven om burgers meer en beter te laten participeren. Allereerst kan een actieve deelname van bewoners het draagvlak voor beleid vergroten, wat theoretisch gezien het beleidsproces effectiever en efficiënter doet verlopen. Tonkens geeft aan dat het van belang is dat bewoners de complexiteit van beleid en politiek begrijpen. Als mensen medeverantwoordelijk worden gemaakt voor het reilen en zijlen in hun stad of wijk, leren ze dat hetgeen dat het meest wenselijk is, niet altijd haalbaar is. Deze motieven richten zich op het algemeen belang en nut. Het vierde motief richt zich op de persoonlijke groei van mensen en speelt tevens een essentiële rol bij de participatie van nieuwe Nederlanders. Dat is het motief zelfontplooiing van burgers. Het werkt in deze gedachte verrijkend als bewoners meepraten en meedenken (Tonkens, 2009).

2.3.2 Argumenten overheid

De directie Wijken streeft de participatie van meer, en meer verschillende bewoners na om naast actieve en assertieve bewoners ook de stem van andere bewoners te belichten. Het is van belang om meer, en verschillende Nederlanders intensiever te betrekken bij de wijkaanpak, om een gezonde

reflectie te krijgen van wat er in een wijk leeft. Ook om het democratische gehalte van de wijkaanpak te kunnen waarborgen is het nodig dat 'iedereen' meedoet.³³ Een aantal sociaal-maatschappelijke redenen spelen tevens een rol. Wanneer er meer mensen en meer verschillende bewoners participeren, zie je dat er nieuwe netwerken ontstaan en dat zelfvertrouwen en motivatie bij een bepaalde groep mensen toeneemt. Dit kan dienen als een belangrijke bouwsteen bij het groeien op de maatschappelijke en sociale ladder. In dit argument komt het motief van Tonkens terug (zelfontplooiing). Participatie van nieuwe Nederlanders richt zich hiernaast ook op het creëren van verbindingen tussen diverse bevolkingsgroepen in een wijk. Dit is het integratiemotief.³⁴ Samen meedoen, creëert volgens het Rijk kansen tot ontmoeting en dialoog, dat bij kan bijdragen aan een betere verstandshouding tussen diverse groepen bewoners in een wijk.

2.3.3 Eerlijke verdeling van middelen

Bij het aanvragen van een bewonersbudget/voucher door een bewoner voor het realiseren van een idee voor de wijk gaat geld gemoeid. De budgetten kunnen gezien worden als een vorm van subsidie, die voor een groot deel uit gemeenschapsgeld worden gerealiseerd. In het licht van een eerlijke verdeling van middelen is het van belang dat de overheid gelijke kansen creëert voor alle bewoners van de aandachtswijken om aanspraak te maken op een budget of voucher.

2.4 Non-participatie als probleem

Het Rijk ervaart het als probleem dat nieuwe Nederlanders relatief minder vaak betrokken zijn bij de wijk, omdat participatie in de wijk leidt tot de verbetering van de positie van de bewoners en bijdraagt aan de kwaliteit van de wijk.³⁵ Burgerparticipatie vormt een middel om sociale samenhang en interetnische relaties in de wijk te creëren. De actieve participatie van bewoners zou ertoe leiden dat zij de buurt weer als iets van henzelf gaan zien en ervaren (WWI, 2007).

Kortweg geformuleerd:

Participatie = de juiste oplossingen, minder tegenstellingen tussen verschillende groepen burgers, draagvlak en meer sociale cohesie.

Concluderend ziet het Rijk de verminderde representatie van diverse groepen bewoners als een probleem, omdat die participatie in de visie van de overheid juist een hoop van de problemen in de wijk kan oplossen en/of voorkomen.

³³ Jaarplan Bewonersparticipatie 2010. Beleidstuk WWI, 2010.

³⁴ Integratienota 2007-2011 - *Zorg dat je erbij hoort!*

³⁵ Documentatie Directie Wijken, ministerie van BZK, waaronder het Jaarplan Bewonersparticipatie 2009 en het Jaarplan Bewonersparticipatie 2010.

2.5 Samengevat

In dit hoofdstuk is gekeken naar het concept participatie in de context van de wijkenaanpak. Als bewoners in de wijk participeren, praten ze en doen ze actief mee. Het is vanuit de overheid gezien wenselijk dat alle bewoners actief participeren omdat dit een groot deel van de problemen die men nu in de aandachtswijken constateert, kan verminderen. Zo biedt participatie kansen voor integratie, persoonlijke groei en kansen in de maatschappij. Nieuwe Nederlanders vertegenwoordigen doorgaans een relatief groot aandeel in de wijk, maar zijn volgens geluiden van gemeenten en maatschappelijke instituties minder zichtbaar en minder eenvoudig te betrekken.

Hoofdstuk 3 – Sociaal- en Institutioneel vertrouwen

In dit hoofdstuk wordt een theoretische achtergrond verkend. De thema's sociaal vertrouwen, institutioneel vertrouwen en opleidingsniveau komen in de literatuur allen in min of meerdere mate naar voren als beïnvloedende factoren van participatie. In dit onderdeel worden deze drie thema's met informatie vanuit bestaande theorieën en literatuur belicht. In § 3.1 staat sociaal vertrouwen centraal. Institutioneel vertrouwen wordt in § 3.2 besproken. In § 3.3 wordt er ingezoomd op het fenomeen verlaagd sociaal- en institutioneel vertrouwen bij autochtonen. De invloed van opleidingsniveau op participatie wordt in § 3.4 besproken. Tot slot volgt een korte samenvatting van de besproken theorie in § 3.5.

3.1 Sociaal vertrouwen

Om sociale verbanden aan te kunnen gaan moeten burgers beschikken over sociaal kapitaal (Putnam, 2000). Volgens de Amerikaanse politicoloog Robert Putnam gaat het bij dit type kapitaal om het vermogen van een burger om zichzelf te kunnen identificeren met een ander, sociale relaties aan te kunnen gaan en het vermogen om zichzelf te reguleren. Dit strokende met nationaal aanvaarde normen. Onder sociaal kapitaal valt ook het vermogen om andere medeburgers te vertrouwen. Sociaal vertrouwen vormt een aspect van sociaal kapitaal. Fukuyama beschrijft sociaal vertrouwen in de context van verwachtingen die er in een gemeenschap heersen. Burgers verwachten eerlijk en meewerkend gedrag van elkaar, eveneens gebaseerd op gemeenschappelijke normen (Fukuyama, 1995). Putnam en Fukuyama zien sociaal vertrouwen beiden als de smeerolie van de samenleving.³⁶

3.1.1 Meerwaarde van sociaal vertrouwen

In 2005 beschreef de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) in het rapport *Vertrouwen in de buurt* de meerwaarde van sociaal vertrouwen voor buurtbewoners. Het bestaan van onderlinge relaties, sociale contacten en vertrouwen in en tussen bewoners kan vooral voor kwetsbare groepen van grote betekenis zijn. Het kan allereerst een (dreigend) isolement doorbreken (/voorkomen). Niet-westerse allochtonen worden in het rapport als een kwetsbare groep gezien door hun migratieachtergrond, die gepaard heeft kunnen gaan met cultuurschokken, het verbreken van hechte (familie)banden en verhuizing. Er is onderzocht dat de integratie van burgers met verschillende etnische achtergronden bevorderd kan worden door investeringen in kleinschalige activiteiten in de buurt, zoals een buurtcentrum of een sportclub. De georganiseerde verbanden worden zodoende versterkt (Engbersen e.a., 2005: 80). Sociaal vertrouwen tussen burgers heeft daarnaast een positieve invloed op het thuis voelen in de wijk, de leefbaarheid en het elkaar aanspreken en corrigeren op onwenselijk gedrag (De Gruijter e.a., 2010). Concluderend leidt een tekort aan sociaal vertrouwen in

³⁶ Zoals verwoord in het WRR-rapport *Vertrouwen in de buurt*. 2005.

de buurt tot een leefsituatie waar mensen minder rekening met elkaar houden en elkaar minder aanspreken op onwenselijk gedrag.

3.1.2 Gebrek aan sociaal vertrouwen

In de afgelopen jaren spreken journalisten, onderzoekers en beleidsmakers van het afgenomen sociale vertrouwen in de samenleving. Zo bracht het Continue Onderzoek Burgerperspectieven (COB) van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) in 2009 aan het voetlicht dat we in Nederland positief zijn over het eigen leven, maar sceptisch tegen over de samenleving staan. Over de politiek heeft men een negatief beeld. Het ontbreken van vertrouwen zorgt in deze context voor een negatieve beoordeling. Door Dekker e.a. wordt er een link gelegd tussen de beoordeling van het eigen leven, de maatschappij en de politiek, en in hoeverre mensen deel uitmaken van hetgeen ze beoordelen. In het verlengde van deze gedachte is het te verklaren dat mensen hun eigen leven positief beoordelen ('met mij gaat het goed'). Burgers voelen zich vaak ook deel uitmaken van de samenleving. Dit resulteert in een mildere beoordeling omdat burgers bezorgd zijn over de samenleving. Over de politiek zijn mensen vaker negatief omdat dit ervaren wordt als iets waar men ver vanaf staat (Dekker e.a., 2009).

3.1.3 Etnische diversiteit als blokkade voor vertrouwen?

Putnam zette in 2007 een discussie over buurteffecten op gang. De Amerikaanse politicoloog claimt op basis van onderzoek in veertig Amerikaanse buurten dat etnische diversiteit het onderlinge vertrouwen tussen burgers blokkeert. In multiculturele buurten is minder sprake van vertrouwen *in* andere etnische groepen en ook minder vertrouwen *tussen* verschillende etnische groepen. Multiculturele buurten worden volgens het Sociaal Cultureel Planbureau gekenmerkt door een multi-etnisch karakter: er wonen altijd veel verschillende etnische groepen samen. In deze buurten zouden minder sociale netwerken bestaan en sprake zijn van een verlaagd burgerschap (SCP, 2010: 9). Bewoners van multiculturele wijken zouden zich volgens Putnam totaal terugtrekken en niemand meer vertrouwen (2007). Hetgeen consequenties heeft voor de sociale interacties en participatie. Putnam geeft volgens Van Der Meer en Scheepers (2008) geen verklaring voor hoe hij tot zijn stellingen komt.

Lancee en Dronkers legden in 2008 de hypothesen van Putnam voor aan de Nederlandse situatie. Zij gebruikten hiervoor onderzoeksmateriaal van de SPVA-survey (Sociale positie en voorzieningengebruik van allochtonen, 1999). Lancee en Dronkers ondervonden dat in multiculturele wijken wel sprake is van verlaagd sociaal vertrouwen tussen bewoners. Het onderzoek wees niet uit dat sprake is van minder sociaal vertrouwen tussen etnische groepen die in dergelijke buurten wonen. Het SCP paste Putnams theorie ook toe in de Nederlandse context in 2010. In het rapport '*Maakt de buurt verschil?*' wordt beschreven dat de theorie van Putnam niet geheel opgaat in de Nederlandse situatie. Het SCP maakte in het onderzoek gebruik van het Survey Integratie Minderheden (SIM, 2006) en deed enquêteonderzoek onder niet-westerse allochtonen en autochtonen. Niet-westerse allochtonen bleken, naarmate de wijk gekleurder is, niet minder met leden uit de eigen groep om te gaan. Nieuwe Nederlanders hebben juist meer contacten uit de eigen etnische groep, naarmate de

wijk gekleurder is.

3.1.4 Overheidsbeleid

In 1985 verwoordde het SCP de doelstelling van integratie: de positie van allochtonen mag niet afwijken van autochtonen. De Rijksoverheid voert vanaf 2007 wijkgericht integratiebeleid dat zich richt op niet-Nederlanders.³⁷ Burgers zijn volgens het Rijk geïntegreerd als zij zich verbonden voelen met elkaar en de maatschappij en als ze actief meedoen, zonder te kijken naar religie en afkomst. Deze definiëring geeft aan dat de overheid sociaal vertrouwen als een belangrijke bouwsteen van integratie ziet.

De WRR adviseerde in 2005 dat het sociale vertrouwen tussen burgers onderling en tussen verschillende bevolkingsgroepen bevorderd kan worden door buurtbeleid. Het Rijk ziet oplossingen voor de integratieproblematiek in een wijkgerichte aanpak. Integratie begint volgens het Rijk dichtbij huis. Een wijk moet mogelijkheden bieden voor bewoners om bij elkaar te komen, veilig te wonen en op te voeden, om te leren, werken en ontspannen (VROM/WWI, 2007).³⁸ Sociaal vertrouwen leidt tot integratie. Door ontmoeting, dialoog en samenwerking kunnen burgers in de samenleving integreren, aldus de visie van de Minister voor WWI. Het Rijk voert in het verlengde daarvan sinds 2007 wijkgericht integratiebeleid.³⁹

3.1.5 Sociaal vertrouwen ↔ Participatie

Deze visie wordt bekrachtigd door De Hart (2002). De Hart stelt dat participatie, naast saamhorigheidsgevoelens en onderling vertrouwen, de sociale samenhang bepaalt. Zo zou je kunnen stellen dat er een wederzijdse relatie bestaat. Meer sociaal vertrouwen creëert ruimte voor participatie in de wijk, en andersom. Engbersen (2008) geeft aan dat wanneer bewoners bekend zijn met elkaar en het eens zijn over de gewenste normen, dit bijdraagt aan de bloei en stabiliteit van de leefomgeving. De WRR (2005) benoemt hetzelfde. Buurtinitiatieven en buurtbeleid, helemaal als bewoners zelf de handen uit de mouwen steken en initiatieven ontplooien, doen het sociaal vertrouwen in de wijk toenemen. Het gezamenlijke succes werkt dan positief op de onderlinge relaties en het vertrouwen. Het onderzoek van De Gruijter e.a. (2010) naar de sentimenten van 'boze' autochtone bewoners toont dat het ontbreken van dat vertrouwen kan resulteren in een inactieve houding. Een gebrek aan sociaal (en institutioneel) vertrouwen leidt dan tot verlaagde- of non-participatie.

3.1.6 Interetnisch contact & Wederzijdse beeldvorming

Het SCP bracht in 2010 in kaart hoe het staat met de interetnische verhoudingen in verschillende

³⁷ Rijksoverheid.nl (onderwerp: integratiebeleid in Nederland)

³⁸ Rijksoverheid.nl (onderwerp: integratiebeleid in Nederland)

³⁹ Integratienota 2007-2011 - *Zorg dat je erbij hoort!*

buurten. Er is tevens gekeken naar het effect van menging op de interetnische verhoudingen.⁴⁰ Cijfers tonen dat het wonen in een gekleurde wijk, in relatie staat tot de mate van interetnische contacten die burgers aangaan. Niet-westerse allochtonen gaan minder om met andere bevolkingsgroepen, naarmate de wijk gekleurder is. De overheid wordt dus bevestigd in deze gedachte. Autochtonen gaan juist vaker om met nieuwe Nederlanders, als ze in een gekleurde wijk wonen.

In sociaaleconomisch zwakkere buurten gaan allochtonen wel vaker met autochtonen en andere etnische groepen om, dan in buurten met een hogere sociaaleconomische status. De homogeniteittheorie kan hier antwoord op geven: burgers gaan om met personen die op hen lijken, qua opleidingsachtergrond, sociaaleconomische positie, afkomst etc. (Gijsberts e.a., 2010). De mate waarin verschillende bevolkingsgroepen onderling contacten onderhouden, hangt niet af van de etnische concentratie in de wijk. Allochtonen in etnische buurten verschillen dus niet van allochtonen in witte buurten in hoe vaak ze omgaan met leden van een andere etnische groep. Daarbij geeft het SCP aan dat verschillen in interetnische contacten vooral te verklaren is door verschillen in individuele kenmerken.

In de studie van het SCP is ook gekeken naar wederzijdse beeldvorming. Er bestaat bij beide groepen een mate van weerstand tegen de komst en aanwezigheid van (veel) migranten. Zowel allochtonen als autochtonen zijn niet altijd positief over het maatschappelijke klimaat in Nederland ten opzichte van de multiculturele samenleving. Een groep allochtonen vindt dat ze niet altijd geaccepteerd worden in Nederland. Zij ervaren dat ze met enige regelmaat worden gediscrimineerd. In etnisch gemengde buurten hebben allochtonen vaker ongunstige opvattingen over autochtonen en andersom. Hoe gekleurder de wijk, hoe ongunstiger de opvattingen over autochtonen, omdat men minder contact met ze onderhoudt. De onderzoekers hebben niet goed aan kunnen duiden of meer contact leidt tot positievere opvattingen over de ander (Gijsberts e.a., 2010).

3.2 Institutioneel vertrouwen

De Gruijter e.a. (2010) beschrijven in het onderzoeksrapport '*Een vreemde in eigen land*' het begrip institutioneel vertrouwen als vertrouwen dat burgers hebben in politieke of maatschappelijke instellingen waarmee mensen geen persoonlijke relaties hebben. De WRR spreekt in deze context over politiek vertrouwen: vertrouwen in politieke instituties (2005). Institutioneel vertrouwen is van belang omdat het iets zegt over de legitimiteit van de staat (Schuyt & Verhoeven 2003). Het Continue Onderzoek Burgerperspectieven (COB) van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) toonde aan dat het institutioneel vertrouwen in Nederland laag is (2009). Putnam verklaart een laag institutioneel vertrouwen door te kijken naar verandering in sociale kaders en bewegingen. In het leven van burgers spelen die kaders namelijk een steeds kleinere rol. Het verenigingsleven, kerken en vakbonden hebben verloren aan betekenis in het leven van burgers. Daarmee is de verbindingsfunctie tussen burgers en de overheid verdwenen. Daar zijn geen of weinig nieuwe kaders en bewegingen voor in de

⁴⁰ De studie van het SCP richtte zich op de vier grootste migrantengroepen: Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Nederlanders.

plaats gekomen. Dit brengt gevoelens van onrust met zich mee, wat zich uit in een negatieve beoordeling van de politiek, de overheid en het overheidsbeleid (Putnam, 2007). Zo werd eerder verwezen naar Dekker e.a. Zij leggen de link met het ontbreken van invloed en betrokkenheid van mensen en de mate van hun ontevredenheid. Hoe minder betrokken burgers bij iets zijn, hoe sceptischer ze zich erover uiten.

3.3 Boze burgers doen niet mee

Het onderzoeksrapport *Een vreemde in eigen land* (De Gruijter e.a. 2010) toont interessante resultaten op het gebied van sociaal en institutioneel vertrouwen. De onderzoekers gingen op zoek naar sceptische autochtone bewoners van in min of meerdere mate etnisch gemengde wijken (één van de vijf wijken kent een laag aandeel nieuwe Nederlanders). De wijken worden tevens gekenmerkt door een lage sociaaleconomische status van de bevolking. Waarom deze groep burgers ontevreden is en hoe deze ontevredenheid zich uit, vormt de rode draad in het onderzoek. Hiervoor zette de onderzoekers kwalitatieve methodieken in. De empirische onderzoeksresultaten bevestigen dat de groep autochtone bewoners⁴¹ tevreden is over het eigen leven, bezorgd over de samenleving en zich veelal negatief uit over de politiek en overheid (De Gruijter e.a., 2010: 143). Het sociaal vertrouwen is verlaagd omdat men ontevreden is over onfatsoen, normen en waarden, de multiculturele samenleving en de sociale samenhang. Opvallend in het rapport is dat negatieve ervaringen vaak leiden tot ongenoegen ten opzichte van nieuwe Nederlanders, maar dat deze ervaringen niet altijd gebaseerd zijn op reële ervaringen. Bewoners horen verhalen van anderen of krijgen informatie van de media waardoor ze bang zijn om vervelende dingen mee te maken met nieuwe Nederlanders. De bewoner loopt als het ware op de zaken voor. Deze burgers ervaren overlast van nieuwe Nederlanders en vinden dat ze zich zouden moeten aanpassen aan de Nederlandse cultuur. Als reactie hierop wordt contact met andere etnische groepen vermeden, wordt men actief bij politieke organisaties of dreigt men met eigenrichting. Deze groep bewoners trekt zich soms ook terug en wordt non-actief. Dit wordt bijvoorbeeld geïllustreerd door een uitspraak van een bewoner uit Blerick-Midden (Venlo): *“Ze denken alleen aan hun eigen leven en als ze ontevreden zijn, zetten ze zich niet in voor de buurt.”* Een groep van de respondenten geeft aan niet te geloven in burgerparticipatie. Volgens hen werkt dit niet en lost het de problemen niet op.

Het institutioneel vertrouwen staat onder druk (De Gruijter e.a. 2010). Dit uit zich vooral in het toekennen van een schuldeigenaar voor de problemen met de multiculturele samenleving, namelijk de overheid en politiek. In de visie van de autochtone ‘boze’ burger is de overheid de schuldige van het ervaren probleem. Politici en ambtenaren worden gezien als profiteurs die geen idee hebben van hoe de gewone man leeft. Men ervaart een grote afstand tot de overheid. Volgens een professional uit de aandachtswijk Doornakkers (Eindhoven) is de passiviteit van bewoners de schuld van de overheid:

⁴¹ De groep die bereid was om te praten. Het bleek namelijk lastig om mensen te spreken die zich daadwerkelijk over hun ongenoegen over de multiculturele samenleving wilden uiten.

“Mensen zijn te laks om hun problemen op te lossen. Dertig jaar lang zijn zij vertroeteld door onze verzorgingsmaatschappij.”

3.4 Participatie van laaggeschoolden

De politieke participatie van laag- en middelbaar geschoolden ligt aanzienlijk lager dan bij hogeschoolden (Bovens en Wille, 2011). Met hogeschoolden worden hbo'ers en academici bedoeld. Middelbaar, laaggeschoolden en ongeschoolden vormen de andere groep. Het democratische staatsbestel, dat ervoor zorgt dat 'leken' politieke ambten kunnen bekleden, wordt maar nauwelijks benut. Bovens en Wille noemen Nederland een diplomademocratie: "Een land dat wordt bestuurd door de burgers met de hoogste diploma's" (Bovens en Wille, 2011: 9). De onderzoekers brachten met gegevens van het Nationaal Kiezersonderzoek (2006) de verschillen in participatie tussen beide groepen aan het voetlicht. Een veralgemeniseerde conclusie vormt dat hoger opgeleiden vaker dan lager opgeleiden politiek participeren, naarmate de vorm van participatie meer van burgers vergt. Dit in termen van tijd en energie. De participatiekloof die Bovens en Wille (2011) opsporen is nog prominenter te zien in het veld van interactieve beleidsvorming.

Tabel 3.1 Opleidingen en participatie in 2006 (in procenten)

Participatie	Opleiding respondent			
<i>Stemmen, verkiezingen en partijen</i>	LAAG	MIDDEL- BAAR	HOOG	RATIO
Heeft gestemd in Tweede Kamerverkiezing 2006	90	93	97	1,1
Heeft gestemd in Tweede Kamerverkiezing 2003	81	88	95	1,2
Heeft gestemd in Gemeenteraadsverkiezing 2006	66	68	83	1,3
Heeft gestemd in referendum over EU-grondwet 2005	56	67	83	1,5
Lid van een politieke partij	5	3	9	1,8
<i>Participatie buiten de verkiezingen</i>				
Radio, tv of krant ingeschakeld	9	11	12	1,3
Meegedaan aan een actiegroep	3	3	6	2,0
Contact opgenomen met een politicus of ambtenaar	7	9	19	2,7
Meegedaan aan een door de overheid georganiseerde inspraakbijeenkomst, hoorzitting of discussiebijeenkomst	6	8	21	3,5
Via internet, e-mail of sms meegedaan aan een politieke discussie of actie	7	17	21	4,4
Politieke partij of organisatie ingeschakeld	2	4	11	5,5

BRON: overgenomen uit Bovens en Wille, 2011: 32

In tabel 3.1 wordt inzichtelijk gemaakt dat de participatieverschillen tussen beiden groepen op verschillende lagen van de participatieladder groot zijn. Niet alleen in verkiezingstijd participeren hooggeschoolden vaker. Tabel 3.1 laat zien dat onder andere inspraakavonden, burgerpanels en stadsgesprekken het domein zijn van hooggeschoolden.

Oorzaken van deze over-representatie van hooggeschoolden in participatieland zijn te vinden in een aantal aspecten. Zo vormt het volgen van (hoger)onderwijs voor meer politieke kennis en competenties, zelfvertrouwen en meer betrokkenheid bij de politiek en samenleving. Hoogopgeleiden communiceren vaak makkelijker, zijn retorisch bekwaam en daardoor wordt hun stem vaker gehoord. Hoogopgeleiden geven aanzienlijk vaker dan laaggeschoolden zelf aan dat ze de politiek begrijpen en zichzelf capabel achten om de politiek te kunnen beïnvloeden. Vaker dan laaggeschoolden komen hoog opgeleiden in contact met politiek en maken ze deel uit van sociale netwerken. Uit deze netwerken worden potentiële politieke participanten geselecteerd. De genoemde aspecten vormen het politiek kapitaal, dat kan worden verworven middels opleiding en scholing.

Politieke participatie verloopt niet meer alleen via oude kanalen zoals politieke partijen, politici en verkiezingen. Interactieve beleidsvorming roept burgers op om via andere wegen mee te denken en mee te praten over beleid. Bovens en Wille stellen dat deze nieuwe vormen van participatie de ongelijkheid tussen de twee groepen versterkt. Het is voornamelijk de actieve, hoog opgeleide, goed geïnformeerde en assertieve burger die op lokaal niveau participeert (Bovens en Wille, 2011: 48). Ze constateren een spanning tussen meritocratie en democratie. Een meritocratie is een maatschappij waarin de sociaaleconomische positie burgers gebaseerd is op zijn of haar verdiensten (Young, 1958). In een democratie beslist iedereen mee. Nederland begint in hun ogen steeds meer op een meritocratie te lijken. Dit duiden zij aan als een diplomademocratie. Bovens en Wille betogen dat het juist van belang is dat ook 'leken' op voet van gelijkheid ten opzichte van academici en professionals, de beleidskoers moeten bepalen en invullen. Een diplomademocratie creëert ruimte voor cynisme en de neiging tot populisme onder laaggeschoolden, omdat zij vaker aan de zijlijn staan (Bovens en Wille, 2011: 119).

3.5 Samengevat

De besproken theorie richt zich op het gebrek aan sociaal en institutioneel vertrouwen en het opleidingsniveau en de (mogelijke) gevolgen daarvan voor de wijk en de participatie van bewoners in de wijk. Sociaal vertrouwen vormt een belangrijke bouwsteen voor sociale relaties en vertrouwelijke verbanden in de leefomgeving van burgers. Sociaal vertrouwen creëert omgeving van waaruit mee kan worden gedaan aan de maatschappij op micro niveau. Andersom geldt hetzelfde: participatie leidt tot betere onderlinge verbanden en vertrouwen tussen burgers. Institutioneel vertrouwen is vertrouwen dat burgers hebben in maatschappelijke en politieke instellingen.

Onderzoek (De Gruijter e.a., 2010) toont dat negatieve sentimenten ten opzichte van de multiculturele samenleving, nieuwe Nederlanders en de overheid bij een selecte groep bewoners uit

achterstandswijken enerzijds leidt tot ongelof in bewonersparticipatie. Anderzijds zien we binnen deze groep ook non-activiteit ontstaan ten opzichte van die samenleving. Zo trekt men zich in een aantal gevallen terug uit de maatschappij en wil niet meer actief participeren. Deze burgers zijn vaak laag- of middelbaar opgeleid.

Recent onderzoek (Bovens en Wille, 2011) toont dat op meerdere treden van de participatieladder lager geschoolden ondervertegenwoordigd zijn. Publieke en politieke participatie vormen het domein van hogeschoolden. De Diplomademocratie die Bovens en Wille omschrijven zorgt ervoor dat laaggeschoolden aan de zijlijn staan.

De theoretische beschouwing roept verschillende vragen op over de mate waarin deze bevindingen ook opgaan voor niet-westerse bewoners van aandachtswijken. In het empirische onderzoek stonden een aantal van deze vragen centraal. In de enkelvoudige casestudy is gezocht naar achterliggende redenen (op het terrein van sociaal kapitaal, institutioneel kapitaal en opleidingsniveau) voor niet-westerse allochtonen om zich niet of weinig in te zetten voor de wijk. De theoretische inzichten zijn zodoende getoetst aan de praktijk in de wijk Nieuwland. In het volgende hoofdstuk Onderzoeksstrategie- en Methoden (Hoofdstuk 4) wordt hier verder op ingegaan.

Hoofdstuk 4 – Onderzoeksstrategie & Methoden

In dit onderdeel wordt een uiteenzetting van de opzet van het onderzoek besproken. De gehanteerde onderzoeksmethoden en technieken worden op beknopte wijze benoemd.⁴² In § 4.1 wordt de onderzoeksopzet getoond. In § 4.2 volgt informatie over de onderzoekstrategie, methoden en technieken en de steekproeftrekking. In § 4.3 worden de gehanteerde begrippen geoperationaliseerd, ofwel vertaalt naar meetbare begrippen en voorzien van een definitie. De betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek wordt besproken in § 4.4. Tot slot richt § 4.5 zich op de codering van de gegenereerde kwalitatieve data.

4.1 Onderzoeksopzet

Het onderzoek richt zich op de relatie tussen negatieve sentimenten en opleidingsniveau van niet-westerse allochtone bewoners van de wijk Nieuwland en de participatiegraad van deze bewoners. Het onderzoek richt zich op de twee grootste niet-westerse migrantengroepen die in de wijk Nieuwland wonen. Dit zijn Turkse en Marokkaanse Nederlanders. Het onderzoek is deductief van aard. Dit veronderstelt dat er een verklaring voor het onderzoeksprobleem (onder-/non-participatie van nieuwe Nederlanders in aandachtswijken) is gezocht in bestaande theorie. Op basis hiervan is een beeld geschetst van de onderzochte situatie (Van Thiel, 2007).

De **hoofdvraag** die centraal staat in het onderzoek is:

Waarom participeren de niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam niet of te weinig in de wijk?

De daarbij verwoorde **hypothese** luidt:

De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de wijk omdat zij negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de (multiculturele) samenleving en de overheid/politiek en omdat zij laag geschoold zijn.

Tabel 4.1 Onderzoeksopzet

Onderzoeksstrategie	Methode	Techniek
Casestudy (enkelvoudig)	Inhoudsanalyse	Literatuuronderzoek
	Interview	Semigestructureerde interviews

⁴² In de Onderzoeksopzet worden de methoden en technieken uitvoeriger besproken. Zie hiervoor bijlage 1.

4.2 Onderzoeksstrategie

4.2.1 Casestudy

Er is een (enkelvoudige) casestudy verricht. Bij de casestudy is er sprake van één onderzoeksobject: de aandachtswijk Nieuwland, Schiedam. Voor deze strategie is gekozen omdat het een hoge mate van voorstructurering mogelijk maakt, waardoor de hypothesen heel gericht getoetst kunnen worden. De casestudy gaat gepaard met een arbeidsintensieve benadering van datagenereren. De gehanteerde methoden zoals de inhoudanalyse van tekstueel materiaal, de straatinterviews, de focusgroep en diepte-interviews nemen veel tijd in beslag. Omdat het onderzoek slechts in één aandachtswijk is verricht, zullen de onderzoeksresultaten niet te generaliseren zijn. Bij een casestudy kunnen hypothesen niet statistisch getoetst worden omdat de cases te gering zijn, of enkelvoudig. Er worden zodoende geen conclusies getrokken die het geheel, namelijk alle aandachtswijken, betreffen. De meerwaarde van de casestudy zit hem vooral in het feit dat het veel empirische informatie oplevert. Dit kan de basis vormen voor nieuwe theorievorming of kan leiden tot verbetering van het bestaande begrip (Van Thiel, 2007). De case, namelijk Turkse en Marokkaanse nieuwe Nederlanders in één specifieke aandachtswijk, zijn in hun natuurlijke omgeving bestudeerd.

4.2.2 Methoden & Technieken

De methode van dataverzameling vallen allen onder het gestructureerd verzamelen van informatie. Dat houdt in dat er van tevoren precies in kaart is gebracht welke informatie er nodig is, welke informatie er verzameld zal worden en welke antwoorden er verwacht kunnen worden. De methoden en technieken zijn hierop ingericht. De gehanteerde onderzoeksmethoden in de casestudy zijn: inhoudsanalyse van bestaand materiaal, het interview en de focusgroep.

Tabel 4.2 Methoden en Technieken

Methoden	Techniek	Omschrijving	Doel	Steekproef
Inhouds-analyse	1. Literatuuronderzoek	Studie theorieën, onderzoek, beleidsstukken, artikelen binnen domein van participatie en participatie van niet-westerse allochtonen.	Literatuur bestuderen, relevante informatie eruit filteren, analyseren en integreren in het empirisch onderzoek.	n.v.t.
Interview	2. Straatinterviews bewoners (Semigestructureerd)	Zoektocht attitudes, opinies en gevoelens van bewoners met een Turkse en Marokkaanse afkomst.	Toetsing hypothesen (triangulatie)	Aselect Strategische plaatsen
Interview	3. Diepte-interviews bewoners (Semigestructureerd)	Zoektocht attitudes, opinies en gevoelens van bewoners met een Turkse en Marokkaanse afkomst.	Toetsing hypothesen (triangulatie)	Select Snowball sampling
Interview	4. Diepte-interviews professionals (Semigestructureerd)	Zoektocht achtergrondinformatie, indirecte bevestiging van mogelijke attitudes, opinies en gevoelens van bewoners met een Turkse en Marokkaanse afkomst.	Toetsing hypothesen (triangulatie)	Select Snowball sampling
Focus-	5. Groepsgesprek	Zoektocht attitudes, opinies en	Toetsing hypothesen	Select

groep	o.l.v. professional	gevoelens van 22 vrouwelijke bewoners met een Marokkaanse afkomst.	(triangulatie)	Snowball sampling
-------	---------------------	--	----------------	-------------------

4.2.3 Steekproeftrekking

Selectie van de aandachtswijk

Selecte steekproef

De selectie van de wijk is middels een selecte steekproef tot stand gekomen. De gemeente Schiedam kampt al een tijd met het probleem dat het moeilijk nieuwe Nederlanders mee kan krijgen in participatieprocessen. (Zie paragraaf 1.2.3) Het recentere visitatierapport (de stad is gevisiteerd op 10 juni 2010) van de Visitatiecommissie wijkenaanpak⁴³ toont tevens dat Schiedam een participatie kent die met name via traditionele groepen verloopt. In de zoektocht naar een geschikte aandachtswijk (als case) vormde deze aspecten de aanleiding om Nieuwland te selecteren.

Selectie van de respondenten

Aselecte steekproef – straatinterviews

Een aselecte steekproef geeft aan dat alle potentiële onderzoekseenheden (de bewoners) een even grote kans hebben om in de steekproef te worden opgenomen, ongeacht de kenmerken die ze hebben. Een aselecte steekproef geeft de beste garantie voor het verkrijgen van een representatief beeld van de totale populatie (Verschuren en Doorewaard, 2007). Op strategische plaatsen (winkelcentrum, basisschool, moskee, wijkcentrum) in de wijk zijn er straatinterviews gehouden met Turkse en Marokkaanse nieuwe Nederlanders (n=25). De respondenten zijn op willekeurige wijze, op basis van toeval geselecteerd.

Selecte steekproef (snowball sample) – diepte-interviews & focusgroep

Er zijn diepte-interviews gehouden met Turkse en Marokkaanse nieuwe Nederlanders die wel en niet participeren in de wijk (n=7) en er is één (bestaande) focusgroep geselecteerd (n=22). Hierbij is er gebruik gemaakt van de werkwijze *snowball sampling*. Er is via professionals contact gelegd en deze contactpersonen brachten mij vervolgens in contact met bewoners die bereid waren om over het onderwerp te spreken. Een aantal respondenten hebben mij ook weer in contact gebracht met andere bewoners. Dezelfde methodiek is gehanteerd in de zoektocht naar de respondentengroep professionals. Deze selectiemethode wordt vaak gebruikt bij onderzoek naar onderwerpen die taboe zijn. Het hebben van negatieve sentimenten blijkt, ook vanuit de ervaringen van de onderzoekers van het onderzoek naar de negatieve sentimenten bij autochtone bewoners (Gruijter e.a. 2010), in een aantal gevallen nog erg lastig bespreekbaar. Tevens is de kans hoog ingeschat dat met name de doelgroep Marokkaanse Nederlanders vanuit cultureel opzicht niet zo snel open zal communiceren over mogelijke negatieve gevoelens jegens de overheid.

⁴³ De visitatiecommissie wijkenaanpak het tot doel te inspireren en adviseren over de door de gemeente, corporaties en bewoners aangedragen kwesties ter verbetering van de wijkenaanpak. Schiedam is op 10 juni 2010 gevisiteerd.

4.3 Operationalisatie

Bij operationaliseren gaat het om de vertaling van theoretische begrippen naar waarneembare of meetbare begrippen (Neuman, 2007). In dit onderdeel wordt benoemd *wat* er precies is onderzocht. De conceptuele en operationele hypothesen worden allereerst genoemd. Vervolgens worden de begrippen waaronder de variabelen: participatie, negatieve sentimenten, multiculturele samenleving/ samenleving, overheid/politiek, laaggeschoolden, allochtoon, aandachtswijk en niet-westerse allochtonen gedefinieerd.

4.3.1 Conceptuele- en operationele hypothesen

De conceptuele **hypothese** luidt:

De *niet-westerse allochtone* bewoners van de *aandachtswijk Nieuwland* te Schiedam *participeren* niet of te weinig in de wijk omdat zij *negatieve sentimenten* hebben ten opzichte van de *samenleving/multiculturele samenleving* en de *overheid/politiek* en omdat zij *laaggeschoold* zijn.*

*Cursief: variabelen

In het onderzoek zijn een aantal stellingen, ofwel hypothesen (gedestilleerd uit de theorie) getoetst aan de praktijk. **Operationele hypothesen:**

1.De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de samenleving/multiculturele samenleving.

2.De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de overheid/politiek (wantrouwen instituties en politiek).

3.De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze laaggeschoold zijn.

4.3.2 Operationalisatie van begrippen/variabelen

Variabele: *afhankelijke variabele (AV)*

Construct	Participatie Deelname van (groepen) burgers aan de samenleving, zoals het hebben van werk, volgen van onderwijs, verrichten van vrijwilligerswerk en betrokken zijn bij leefbaarheid van de eigen omgeving, op een voor de persoon zinvolle manier. ⁴⁴
Conceptualisatie	Wijkgerelateerde Bewonersparticipatie

⁴⁴ <http://www.thesauruszorgenwelzijn.nl/socialeparticipatie.htm> en definitie van het ministerie van BZK.

	Vorm van participatie waarbij betrokkenheid van bewoners bij het beheer, het onderhoud en de ontwikkeling en verbetering van hun woonomgeving wordt nagestreefd. ⁴⁵ De directie Wijken van het ministerie van BZK voegt hieraan toe dat bewoners een belangrijke en actieve rol in hun wijk spelen en invloed hebben op de sfeer en uitstraling van hun buurt en hier een positieve bijdrage aan leveren.
Operationalisatie	De variabele <i>wijkgerelateerde participatie</i> zal gemeten worden door middel van zelfidentificatie in straatinterviews, diepte-interviews en de focusgroep. Ook zal de variabele gemeten worden door identificatie door derden, door middel van interviews met professionals.

Variabele: onafhankelijke variabele (OV)

Construct	Negatieve sentimenten Gevoelens van onvrede, kritische opinie ⁴⁶
Conceptualisatie	Onvrede ten opzichte van de samenleving/ multiculturele samenleving en de overheid/ politiek. De onvrede is gericht op de wijze waarop de samenleving wordt bestuurd (door de overheid). Dit gaat gepaard met gevoelens van ontvreemding en het zich niet thuis voelen in Nederland. Het onderzoek van Gruijter e.a. (2010) toont dat ontevredenheid met de samenleving en de overheid ontstaat als het vertrouwen in burgers onderling en het vertrouwen in de overheidsinstituten verminderd. Om deze reden breng ik de variabele <i>negatieve sentimenten</i> in verband met vertrouwen.
Operationalisatie	De variabele <i>negatieve sentimenten</i> zal gemeten worden door middel van zelfidentificatie in straatinterviews, diepte-interviews en de focusgroep. Dit aan de hand van de volgende indicatoren: 1. Achtergrondinformatie (waaronder nationaliteit, opleiding en werk) 2. Visie op buurtparticipatie (waaronder de eigen buurt, buurttevredenheid, bevolkingssamenstelling en tevredenheid, problemen en oplossingen) 3. Visie op de multiculturele samenleving (waaronder samenleven met mensen van verschillende achtergronden, visie op geschiedenis, onbehagen) 4. Visie op de overheid (waaronder rol van de overheid, rol van media, vertrouwen in verbetering in de toekomst, vertrouwen in politieke partijen, formuleren van oplossing in een zin)

Variabele: onafhankelijke variabele (OV)

Construct	De samenleving/ multiculturele samenleving De samenleving vormt alle mensen samen (in een land) en hoe ze met elkaar omgaan. Met multiculturele samenleving wordt een samenleving bedoeld waarin verschillende bevolkingsgroepen, elk met een onderscheiden cultuur, naast elkaar bestaan. ⁴⁷
Conceptualisatie	(1) Het vertrouwen van burgers in andere burgers (algemeen -> samenleving). (2) Het vertrouwen van burgers in burgers van andere etnische groepen (specifiek -> vertrouwen in de multiculturele samenleving)
Operationalisatie	De variabele <i>vertrouwen in de samenleving/ multiculturele samenleving</i> zal gemeten worden door middel van zelfidentificatie in straatinterviews, diepte-interviews en de

⁴⁵ <http://www.thesauruszorgenwelzijn.nl/socialeparticipatie.htm>

⁴⁶ <http://www.encyclo.nl/begrip/sentiment>

⁴⁷ <http://www.encyclo.nl/begrip/Multiculturele%20samenleving>

	focusgroep. Ook zal de variabele gemeten worden aan de hand van identificatie door derden in de diepte-interviews met professionals.
--	--

Variabele: onafhankelijke variabele (OV)

Construct	Overheid/ politiek Instellingen binnen de publieke sector (maatschappelijke/publieke instellingen) en politieke instellingen en instituties.
Conceptualisatie	(1) Het vertrouwen van burgers in publieke instellingen zoals de gemeente en de rijksoverheid. (2) Het vertrouwen van burgers de politiek, zoals politieke partijen, politici en de Tweede Kamer.
Operationalisatie	De variabele <i>vertrouwen in de overheid/ politiek</i> zal gemeten worden door middel van zelfidentificatie in straatinterviews, diepte-interviews en de focusgroep. Ook zal de variabele gemeten worden aan de hand van identificatie door derden in de diepte-interviews met professionals.

Variabele: onafhankelijke variabele (OV)

Construct	Laaggeschoolden Mensen die geen startkwalificatie hebben behaald, dus geen diploma hebben dat gelijk staat aan of hoger is dan een diploma havo, vwo of mbo-2. ⁴⁸
Conceptualisatie	Bewoners die de maximaal de volgende kwalificatie hebben: (1) Basisonderwijs (2) LBO (3) VMBO/ MBO niveau 4 Onder de groep hooggeschoolden vallen bewoners die de leerweg havo/vwo+ volgen of een hbo/wo diploma hebben behaald.
Operationalisatie	De variabele <i>laaggeschoold</i> zal gemeten worden door middel van zelfidentificatie in straatinterviews, diepte-interviews en de focusgroep.

Variabele: onafhankelijke variabele (OV)

Construct	Allochtonen Een persoon wordt tot een niet-westerse allochtoon gerekend als ten minste één ouder in het buitenland is geboren.
Conceptualisatie	Niet-westerse allochtonen Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije. ⁴⁹ Ik richt me in mijn onderzoek op Turkse Nederlanders en Marokkaanse Nederlanders. (Bewoners van de wijk Nieuwland.)
Operationalisatie	Variabele meten door zelfidentificatie in straatinterviews en diepte-interviews.

Variabele: onafhankelijke variabele (OV)

Construct	Aandachtswijk Achterstandswijken die na een toer door het land door toenmalig Minister Vogelaar en een statistische analyse ⁵⁰ van de wijken als zodanig zijn aangewezen. In achttien
------------------	--

⁴⁸ Definitie van Thesaurus zorg en welzijn

⁴⁹ CBS, 1999.

⁵⁰ Leerbarometer.

Zie hiervoor <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aandachtswijken/voortgang-wijkanaanpak/leefbaarometer>

	gemeenten zijn veertig wijken geselecteerd die te maken hebben met een opeenstapeling van problemen op verschillende leefgebieden zoals wonen, werken, leren en opgroeien, integreren, veiligheid en gezondheid. ⁵¹
Conceptualisatie	Één specifieke aandachtswijk De aandachtswijk Nieuwland van de gemeente Schiedam.
Operationalisatie	De variabele staat vast omdat er sprake is van een territoriaal gebied waar ik mijn empirische onderzoek zal uitvoeren. Daarbij maak ik gebruik van de gegevens over de wijk die ik via de gemeenten Schiedam (digitale documentatie en gesprekken met gemeentebambtenaren) verkrijg, zodat ik precies weet welk gebied tot de wijk Nieuwland behoort.

4.4 Betrouwbaarheid & validiteit

De betrouwbaarheid en validiteit van een onderzoek bepalen per definitie de kwaliteit. In deze studie zijn een aantal maatregelen genomen om de betrouwbaarheid en daarmee de validiteit van het onderzoek te waarborgen en te controleren.

4.4.1 Triangulatie

Bij triangulatie wordt informatie uit verschillende bronnen betrokken en dat bijvoorbeeld op verschillende manieren (Van Thiel, 2007). Het verzamelen van gegevens en/of verwerken van informatie op meer dan één manier maakt duidelijk hoe betrouwbaar en geldig de verzamelde kennis is. Om de betrouwbaarheid van deze studie te bewaken is ervoor gekozen om triangulatie toe te passen op het vlak van (1) het hanteren van meerdere informatiebronnen: literatuur, eerder onderzoek, mensen. Tevens is er gebruik gemaakt van (2) verschillende steekproefmethoden, zie daarvoor paragraaf 2.2.3. Tot slot is er (3) triangulatie toegepast op het vlak van meetinstrumenten: het bestuderen van literatuur, diepte-interviews, straatinterviews.

4.4.2 Gebruik van bestaand meetkader– replica

De Gruijter e.a. (2010) toonden dat negatieve sentimenten bij autochtone bewoners van volkswijken soms leiden tot non-participatie. De relatie negatieve sentimenten en participatie in de wijk is niet als zodanig getoetst. In dit onderzoek is deels gebruik gemaakt van het onderzoekskader van het onderzoek van De Gruijter e.a. Daarmee wordt de kans vergroot dat (1) de variabelen juist worden geoperationaliseerd, (2) de variabelen daadwerkelijk worden gemeten en (3) dat de juiste methoden hiervoor worden ingezet. Deze methodiek moet de interne validiteit van het onderzoek bewaken.

4.5 Kwalitatieve data coderen

De data die met de verwoorde meetinstrumenten gegenereerd is, is van kwalitatieve aard. Dit houdt in dat de uitkomsten uit de interviews niet-numeriek zijn, maar dat het naast fragmenten uit teksten

⁵¹ WWI, 2007.

(theoretisch kader, eerder onderzoek) gaat om uitspraken, meningen en gevoelens van respondenten als data (Van Thiel, 2007). De kwalitatieve onderzoeksgegevens worden om deze reden gecodeerd. Dit bestaat uit het interpreteren van een kwalitatief gegeven (bijv. een specifiek sentiment: angst) en het toekennen van een code aan dit gegeven. In tabel 4.3 wordt schematisch weergegeven welke stappen doorlopen worden bij de analyse van de onderzoeksgegevens.

Tabel 4.3 Stappenplan analyse van onderzoeksgegevens

1. Verzamelen en ordenen van data⁵²	Stappen
<i>Archiveren</i>	<i>Op een systematische manier opslaan van data:</i> - Structureel uitschrijven van de interviews na het houden ervan. (Zie bijlagen voor interviewverslagen.) - Memo's uittypen en apart opslaan.
<i>Ordering & Datareductie</i>	<i>Inzicht verkrijgen in relevantie van data en data reduceren:</i> - Per data-eenheid een quick scan doen om te bepalen/selecteren welke data meegenomen wordt in de analyse. - Selecteren: wat is wel en wat is niet belangrijk. - Operationalisaties en hypothesen vormen hier het uitgangspunt (deductief). - Documenteren van de keuzes.
2. Analyseren van data	Stappen
<i>Coderen</i>	<i>Labelen kwalitatieve gegevens:</i> - Data-eenheden verder opdelen in kleinere eenheden en die eenheden voorzien van een code (bijvoorbeeld sentiment A, sentiment B, sentiment C.). De codes zijn gelijk aan de operationalisaties.
<i>Axiaal coderen</i>	<i>Vinden van verbanden in de gevormde code's:</i> - Hiërarchisch ordenen van de codes: de codes op thema ordenen en schematisch weergeven.
3. Interpreteren & theorievorming	Stappen
<i>Interpreteren</i>	<i>Antwoorden op de onderzoeksvragen, falsificeren van hypothesen.</i>
Te hanteren technieken	
<i>Tellen</i>	Tellen van aantal data-eenheden en codes: hoe vaker bijvoorbeeld de negatieve sentimenten voorkomen bij niet participerende burgers, hoe belangrijker voor de uiteindelijke beschrijving of verklaring van het onderzoeksprobleem
<i>Constructen</i>	Opbouwen van theoretische constructen door samenvoeging van codes die met elkaar lijken samen te hangen. Dit doe je al bij het axiaal coderen, maar hier wordt er ook een betekenis/interpretatie aan verbonden.
<i>Pattern Matching</i>	Falsificeren van de hypothesen: in hoeverre gaan de gestelde hypothesen (voorspelde effecten) op in de empirische situatie? Bevestigen of verwerpen van de hypothesen.

⁵² Van Thiel, 2007.

Hoofdstuk 5 – Nieuwland

De casestudy is verricht in de wijk Nieuwland van de gemeente Schiedam. Nieuwland is door de overheid in 2007 aangemerkt als aandachtswijk (VROM/WWI, 2007). Schiedam werkt aan de verbetering van de wijken daarbij is de inzet en betrokkenheid van bewoners van essentieel belang.⁵³ In dit hoofdstuk worden kort de kenmerken van de wijk geschetst in § 5.1. De voortgang van de wijkenaanpak tot 2010 wordt belicht in § 5.2. In voorbereiding op de casestudy zijn er verkennende gesprekken gevoerd met de Wijkactieplan managers Adriaan van der Linden (Gemeente Schiedam) en Jeffrey Davidsz (corporatie Woonplus). Voor de uitvoering van het Wijkactieprogramma (WAP) zijn zij aangesteld. Hun visie over participatie en het belang van het betrekken van verschillende groepen bewoners komt in § 5.3 naar voren.

5.1 De Schiedamse aandachtswijk in het kort

5.1.1 *Schets van Nieuwland*

De architectuur van Nieuwland wordt gekenmerkt door jaren vijftig en zestig bouw, waardoor de wijk een naoorlogs karakter heeft. Aan de wijk grenst de A20, een spoorlijn, de Schie, de Noordvest, Vlaardingerdijk en de Poldervaart. Oud Hollandse molens bepalen het straatbeeld. De wijk is onderverdeeld in twintig buurten met elk een andere identiteit, dat zich uit in een verschil in woonomgeving, architectuur en het type woningen. De meeste woningen vallen onder de sociale woningbouw (veelal zijn het galerij- en portiekflats) en worden tegen (relatief) lage prijzen verhuurd. Sinds 2001 worden delen van de wijk gerenoveerd of gesloopt en zijn de gemeente en de woningcorporatie Woonplus begonnen met nieuwbouwprojecten. Dit met het oog op woningdifferentiatie. De gemeente en de corporatie streven ernaar dat Nieuwlanders wooncarrière in de wijk kunnen maken en zodoende in de wijk blijven (Gemeente Schiedam, 2007). Deze vernieuwing is een reactie op het eenzijdige woningaanbod (geen grote- of eengezinswoningen), waardoor veel gezinnen in de jaren zeventig en tachtig wegtrokken. Dit zorgde voor een verval van de wijk.⁵⁴

5.1.2 *Multi-etnisch karakter*

Er wonen ruim 14.000 mensen in Nieuwland (CBS, 2008). Nieuwland is een kleurrijke wijk. De bewoners vertegenwoordigen samen 61 landen van herkomst.⁵⁵ Het aandeel niet-westerse allochtonen in Nieuwland ligt op 54 procent. Autochtonen vormen 39 procent van het totaal. De groep westerse allochtonen vertegenwoordigen samen acht procent van de wijk. De Turks-Nederlandse gemeenschap is de grootste niet-westerse bevolkingsgroep in Nieuwland met 27 procent.

⁵³ 'Een aandachtswijk op de goede weg' Wijkactieprogramma voor Schiedam-Nieuwland. Gemeente Schiedam, 2007.

⁵⁴ www.nieuwland-schiedam.nl. Wijkwebsite, 2011.

⁵⁵ Wijkactieplan Schiedam Nieuwland, gemeente Schiedam, 2007.

Marokkaanse nieuwe Nederlanders vertegenwoordigen als tweede groep zeven procent van de wijk (CBS, 2010).

5.1.3 Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau van de Nieuwlanders ligt lager dan het landelijke gemiddelde.

De meeste Nieuwlanders zijn laag of middelbaar geschoold. 55 procent van de bewoners is laag opgeleid en 28 procent van de bewoners heeft een middelbaar beroepsdiploma behaald. 17 procent van de bewoners van Nieuwland is hoog opgeleid.

5.2 Wijkenaanpak Schiedam

In het wijkactieprogramma van de Schiedamse wijk Nieuwland staan vier thema's centraal: achter de voordeur, werken en leren in de wijk, wonen en veiligheid en ontmoeten in de wijk. Daarnaast is er ook veel aandacht voor bewonersparticipatie.⁵⁶ De Leefbaarometer⁵⁷ (CBS, 2010) toont dat in 2010 de thema's sociale cohesie en veiligheid aandachtspunten zijn.

5.2.1 Organisatie & Financiering

De overeenkomst over het Wijkactieprogramma (WAP) Nieuwland kent 34 ondertekenaars en twee coördinerende partijen: de gemeente en Woonplus. Beiden organisaties hebben een programmamanager aangesteld voor de coördinatie. Voor de gemeente is dit Adriaan van der Linden (Programmamanager Wijkenaanpak) en voor Woonplus is dit Jeffrey Davidsz (WAP Manager). De partijen zijn met een overeenkomst een periode van tien jaar met elkaar aangegaan.⁵⁸

5.2.2 Bewonersparticipatie

Schiedam hecht veel waarde aan het initiatief van bewoners.⁵⁹ Participatie kent in alle programma's een plek. Hier zijn ook middelen voor beschikbaar. De gemeente Schiedam hanteert het vouchersysteem voor de bedeling van bewonersgelden voor een initiatief voor de wijk. De uitgevoerde ideeën lopen uiteen van het plaatsen van speelvoorzieningen, een sociale sofa en plantenbakken tot een brassband voor jongeren (WWI, 2010). In 2009 zou Schiedam in samenwerking met het Rijk een experiment starten om nieuwe Nederlanders meer bij de wijk te betrekken. De doelstelling was om nieuwe Nederlanders te bereiken om hun betrokkenheid bij het WAP en de wijk te vergroten. Dit experiment is zoals eerder verwoord echter nooit van de grond gekomen (WWI, 2011). De gemeente wijt dit aan bureaucratische redenen.

⁵⁶ *Wijken! In uitvoering*. Wijkenmagazine van de directie Wijken (WWI, 2010).

⁵⁷ De Leefbaarometer geeft gemeenten en provincies online informatie over de leefbaarheid in alle buurten en wijken. Het geeft de situatie in de wijk weer, maar ook ontwikkelingen en achtergronden van de buurt. Hiermee biedt de Leefbaarometer de mogelijkheid om snel en adequaat te reageren bij negatieve ontwikkelingen.

⁵⁸ *Wijken! In uitvoering*. Wijkenmagazine van de directie Wijken (WWI, 2010).

⁵⁹ *Wijken! In uitvoering*. Wijkenmagazine van de directie Wijken (WWI, 2010).

Tot nu toe (mei 2011) zijn in Schiedam 744 voucheraanvragen ingediend.⁶⁰ In Nieuwland zijn dit er 242. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen een aanvraag door een niet-westerse allochtoon of een autochtoon. Deze vraag wordt niet gesteld bij de aanvraag. De gemeente geeft aan veel actieve bewoners te hebben in de wijk die bijvoorbeeld het wijkoverleg volgen, in een werkgroep zitten of op een brede school actief zijn. De gemeente heeft dit echter nooit gekwantificeerd.⁶¹

5.3 Verkennende gesprekken gemeente & corporatie

In de fase van het vooronderzoek zijn er interviews gehouden met Jeffrey Davidsz (corporatie Woonplus) en Adriaan van der Linden (Gemeente Schiedam). In deze gesprekken werd onder andere een beeld van Nieuwland en de Nieuwlanders geschetst en werd relevante achtergrondinformatie verzameld. De gemeente en Woonplus voeren samen het Wijkactieprogramma voor Nieuwland uit.

5.3.1 Waar staan we

De visitatie Wijkenaanpak (WWI, 2010) heeft laten zien dat er in Nieuwland al veel bewoners worden bereikt. Volgens Adriaan van der Linden heeft de visitatie behoorlijk goede resultaten laten zien. De gemeente had de commissie gevraagd om met adviezen te komen over hoe ze het beter kunnen doen. De commissie gaf aan dat ze het al behoorlijk doen. *“Ze zagen veel verschillende mensen bij de bijeenkomst en veel enthousiasme bij betrokkenen en professionals. Je mag ook wel kijken naar de betrokkenheid. Dat was een aardige terugkoppeling.”*

Er is al veel bereikt volgens Davidsz. De wijk is volgens hem schoner, heler en veiliger. Op het fysieke terrein is al veel bereikt volgens de corporatie.

“Nu moeten we inzetten op de mensen. We krijgen wel weinig ruimte voor dit beleid. We zijn terug bij af. In deze fase gaat iedereen weer terug naar zijn eigen hokje. Terwijl de kracht hem juist zat in het netwerkwerken. De kredietcrisis is hier de aanjager van. Je moet dingen samen blijven aanpakken en niet gaan zitten wachten tot de andere partij het gaat oplossen. Als je die samenwerking er uithaalt, dan moet je burgers van het kastje naar de muur sturen. De kracht van Nieuwland zat hem in het gezamenlijk oppakken van de vraag van de burger. Met minder middelen en inzet zullen we minder kunnen doen. De WAP wordt voor een groot deel door Woonplus opgebracht. Er zullen na 2011 minder middelen beschikbaar zijn, daar moeten onderwijs en cultuur onder lijden.”

Hij hoop dat er geld blijft voor de vouchers. Er komt meer focus op de corebusiness. De fysieke en sociale aanpak gaan volgens hem samen.

“Als je mooie huizen neerzet en je doet niets aan het sociale, dan is het bezit zo weer kapot, en

⁶⁰ De cijfers zijn op 31 mei 2011 door de gemeente Schiedam ter beschikking gesteld.

⁶¹ De gegevens zijn op 31 mei 2011 door de gemeente Schiedam ter beschikking gesteld.

andersom ook. Als de huizen geen goede kwaliteit hebben, dan zijn mensen ook niet gelukkig. Je moet niet alleen handhaven, maar ook aan de voorkant gaan zitten.”

5.3.2 Bewonersparticipatie

De participatie in de wijk is nog niet voldoende een afspiegeling van alle wijkbewoners. Davidsz geeft aan dat het de wens is dat meer mensen actief mee gaan doen in de wijk.

“Wij begrijpen dat dit een moeilijk proces is, want je overtuigt mensen niet zomaar om mee te doen in activiteiten. Kijk maar naar jezelf, wat doe jij in je buurt? Maar juist in een Vogelaarwijk is het belangrijk dat de bewoners aan de slag gaan volgens hem. Die boodschap is nog niet geland, maar in 2,5 jaar kan dat ook nog niet. We hebben nog een weg te gaan op het vlak van het betrekken van allochtonen.”

Davidsz denkt dat er nog te aanbodgericht gewerkt wordt. Mensen kunnen ook incidenteel mee willen doen en dat moet je volgens hem ook organiseren.

De gemeente streeft ernaar dat er een grotere groep mee gaat doen in de wijk. Voor de sociale cohesie is het belangrijk dat een bepaald volume meedoet, maar niet iedereen hoeft volgens Van der Linden mee te doen.

“Bij het achter de voordeur project zie je ook dat ongeveer de helft van de mensen wel wil opendoen, of aan de deur wil kletsen, en de andere helft wil dat niet. Zo lang er geen schokkende dingen gebeuren achter de voordeur is dat ook prima.”

Davidsz geeft aan dat het niet uitmaakt uit als mensen niet mee doen. Als ze maar niet meedoen omdat ze zelf het gevoel hebben dat ze dat niet willen.

“Wij hebben nu het gevoel dat veel mensen niet meedoen om het niet kunnen of niet weten, en dat is niet goed. Veel meer bewoners moeten het samen gaan doen. Participatie leidt tot verbetering van hun eigen leven, de gemeenschap. Ook wil dit kabinet dat burgers meer verantwoordelijkheden voor de leefomgeving gaan dragen. Alleen zul je in wijken waar mensen aan het overleven zijn op lagere treden van de participatieladder moeten inzetten.”

Nieuwland moet naar het stedelijk gemiddelde. Op zich een goed streven volgens de gemeente, maar aan de andere kant moet dat ook realistisch zijn. Van der Linden zegt daar het volgende over:

“Nieuwland zal wel altijd Nieuwland blijven. De woningvoorraad is vrij bepalend voor de samenstelling van de bevolking. Veelal oude, goedkope woningen en een eenzijdige woningvoorraad. Dat trekt ook een bepaald segment van de bevolking wat ook invloed heeft op sociale cohesie.”

Op het vlak van participatie staan de neuzen dezelfde kant op. Nieuwland moet volgens de heren de lijn doorzetten van het serieus nemen van bewoners. Veel mensen moeten nog bereikt worden.

Hoofdstuk 6 – Onderzoeksresultaten

In het volgende onderdeel wordt per thema het onderzoeksresultaat getoond. Eerst worden de respondenten besproken in § 6.1. Vervolgens volgt per thema het resultaat uit het empirisch onderzoek en wordt deze informatie gekoppeld aan de besproken theoretische inzichten (zoals verwoord in hoofdstuk 3 – Sociaal- en Institutioneel vertrouwen). In § 6.2 wordt sociaal vertrouwen in relatie tot participatie belicht. § 6.3 kijkt naar de resultaten op het gebied van institutioneel vertrouwen en participatie. In § 6.4 staan de resultaten op het vlak van opleidingsniveau in relatie tot participatie centraal.

De gegevens die de straatinterviews, de diepte-interviews en de focusgroep hebben opgeleverd, zijn kwalitatief van aard. Dit geeft aan dat het gaat om gedachten, gevoelens en percepties die dienen als data. Naast kwalitatieve data zijn in dit onderdeel relevante data-eenheden om de onderzoeksvragen te beantwoorden uit de empirische onderzoeksgegevens gehaald, voorzien van een code (axiaal coderen, Van Thiel, 2007) en zodoende kwantitatief gemaakt. De codes zijn vervolgens bij elkaar opgeteld (weergegeven in percentages). Dit maakt inzichtelijk hoe vaak er sprake is van een bepaald gevoel of verschijnsel bij de doelgroep. Zo wordt getoond in hoeverre de hypothesen opgaan in de onderzochte situatie. De codes, aantallen en percentages komen terug in de tabellen.

6.1 Achtergrondkenmerken van de respondenten

6.1.1 Aandeel respondenten

In deze paragraaf wordt er ingegaan op de achtergrond van de respondenten. De respondenten zijn op te delen in twee groepen: bewoners en professionals. Allereerst een overzicht van het procentuele aandeel respondenten in vergelijking met het totale aandeel bewoners in de wijk in tabel 6.1 en tabel 6.2.

Tabel 6.1 Inwonersaantallen Nieuwland in 2008 in %

Omschrijving	Aantal in personen	Aandeel in %
Bewoners totaal	14.000	100
Niet-westerse allochtonen	7.560	54
Turkse en Marokkaanse bewoners	4.760	34
Turks Nederlands	3.780	27
Marokkaans Nederlands	980	7

Tabel 6.2 Totaal aandeel respondenten onderzoek

Respondenten	Aantal in personen	Aandeel van totaal in %
Turkse en Marokkaanse bewoners	54	1,13
Turks Nederlands	22	0,6
Marokkaans Nederlands	32	3,3

6.1.2 De bewoners

Binnen de doelgroep niet-westerse allochtonen is een afbakening gehanteerd. De bewoners waarmee gesproken is over hun negatieve sentimenten, opleidingsniveau en de mate waarin zij betrokken en/of actief zijn voor of in de buurt, zijn Turkse- en Marokkaanse Nederlanders. De onderzoeksgroep bestaat uit 54 respondenten, waaronder 22 Turkse- en 32 Marokkaanse bewoners. Dit wordt schematisch weergegeven in tabel 6.3.

Tabel 6.3 Respondenten - bewoners

Onderzoekstechniek	Aantal Turkse respondenten	Aantal Marokkaanse Respondenten	Totaal
Straatinterview (20-45 minuten)	19	6	25
Focusgroep (60 minuten)	-	22	22
Diepte-interview (60-90 minuten)	3	4	7
			54

Om de privacy te waarborgen, worden de namen van de respondenten niet genoemd of worden er pseudoniemen gebruikt. In totaal is met twaalf mannen en met 42 vrouwen gesproken. Het bleek in het onderzoek lastiger om met mannen het gesprek aan te gaan. Zij hadden vaak geen interesse of geen tijd. De jongste respondent was 15 jaar en de oudste 67 jaar. Het onderzoek heeft zich vooral gefocust op de participatie van de tweede- en derde generatie. Het merendeel van de respondenten woont 15 jaar of langer in de wijk of is er geboren (vaak Turkse respondenten). Een kleiner aantal woont korter dan vijf jaar in de wijk.

6.1.3 Opleidingsniveau

55 procent van de bewoners van Nieuwland is laag opgeleid en 28 procent van de bewoners is middelbaar opgeleid (groep: laaggeschoolden). 17 procent van de bewoners van Nieuwland is hogeschoold (CBS, 2011). Het opleidingsniveau van de meeste respondenten is laag tot middelbaar (n=46). Een kleine groep bezit een hbo diploma of volgt de leerweg havo/vwo+ (n=8). Tabel 6.4 laat zien dat de respondenten een representatief beeld geven van het gemiddelde opleidingsniveau in de wijk.

Tabel 6.4 Opleidingsniveau Nieuwlanders t.o.v. respondenten*

	Laag opgeleid (Basisonderwijs/LBO) Middelbaar opgeleid (VMBO/MBO)	Hoog opgeleid (Havo/VWO/HBO/WO)
Aantal bewoners	11.620	2.380
In %	83	17
Aantal respondenten	46	8
In %	85,2	15

* Cijfers naar etniciteit zijn niet beschikbaar

6.1.4 Politieke voorkeur

Veruit de meeste respondenten stemmen links. De PvdA is het populairst bij de Marokkaanse groep. Bij de Turkse bewoners verschilt dat: D66, CDA, PvdA. Bijna alle respondenten (n=53) zijn kritisch tot negatief over de PVV of Geert Wilders.

6.1.5 Tevredenheid

Over het eigen leven zijn veruit de meeste respondenten tevreden (n=51). Een klein deel is ontevreden over het eigen leven (n=3), wat komt door het niet thuis voelen in Nederland, het niet kunnen vinden van een baan of ziekte. De ongelukkige bewoner zet zich niet in voor de wijk. Over de wijk en leefomgeving is men voor het grootste deel tevreden. De verbeteringen aan de wijk van de afgelopen jaren worden door deze respondenten gezien. Jongeren zijn kritischer over de leefomgeving. Zij noemen vaker dat er geen faciliteiten of passende activiteiten in de wijk zijn voor jongeren. Zie voor alle verwoorde sentimenten tabel 6.6.

Tabel 6.6 Negatieve sentimenten Turks- en Marokkaans Nederlandse bewoners - Nieuwland

Type negatieve sentimenten bewoners			
Axiale code	Subcode	Aantal respondenten van totaal (n=58)	Opleidingsniveau
1. Overheid	1.1 Bezuinigingen	10	9 Lbo/mbo 1 Hbo
	1.2 Afwijzing arbeidsmarkt	25	24 Mbo/lbo 1 Hbo
	1.3 Overheid doet niets voor je / luistert niet naar je	6	2Basis 3Mbo 1Hbo
Politiek	1.4 Politici oneerlijk	2	1 Basis 1 Hbo
	1.5 PVV / Geert Wilders	27	1 Basis 1 Ivbo 24 Mbo 1 Hbo
	1.6 Discriminatie allochtonen	24	1 Basis 23 Mbo
	1.7 Politici doen niets voor je	2	2 Hbo
2. Samenleving	2.1 Geen vertrouwen	22	22 Mbo/lbo
	2.2 Veiligheid	2	2 Mbo

Multiculturele samenleving / relatie andere etnische groepen	2.3 Ieder leeft in eigen groep	2	2 Mbo
	2.4 Negatief beeld andere etnische groepen	1	Basis
	2.5 Negatief beeld autochtonen	2	1 Mbo 1 Hbo
	2.6 Niet serieus genomen worden door autochtoon	5	4 Mbo 1 Hbo
	2.7 Discriminatie allochtonen / islam	24	1 Basis 23 Mbo/lbo
	2.8 Negatief zelfbeeld (Marokkanen)	1	1 Hbo
3. De wijk	3.1 Geen faciliteiten jongeren	5	3Vmbo/Mbo 1Hbo 1Vwo
	3.2 Ontevreden eigen woning	26	24 Mbo 2 Hbo
	3.3 Veiligheid	1	1 Hbo
	3.4 Antilliaanse hangjongeren / hangouders	4	1 Basis 1 Lbo 2 Mbo
	3.5 Vandalisme	1	1 Hbo
	3.6 Te veel allochtonen	1	1 Lbo
4. Eigen etnische gemeenschap	4.1 Sociale controle	3	2 Mbo 1 Hbo
5. Persoonlijk	5.1 Taalachterstand	3	2 Basis 1 Hbo
	5.2 Geen sociale contacten	1	2 Hbo
	5.3 Psychische problemen / ziekte	1	1 Basis
	5.4 Bang voor buitenwereld	1	1 Mbo

De stelling *“Met mij gaat het goed, maar met ons gaat het slecht”* gaat op voor de respondenten (Dekker e.a., 2009). Bijna alle bewoners zijn tevreden met het eigen leven en de meesten voelen zich thuis in de wijk. 65 procent van de bewoners is niet (geheel) tevreden over de samenleving en 76 procent heeft (lichte)kritiek op de overheid of de politiek. De stelling van Dekker e.a. (2009) gaat in deze situatie op. Hoe verder burgers van iets afstaan, hoe negatiever ze het beoordelen.

6.1.6 De professionals

De tien geïnterviewde professionals werken allen in de wijk en voor de wijk en de bewoners. Gesproken is met de uitvoerders van het Wijkactieprogramma (de gemeente Schiedam en de corporatie Woonplus), welzijnswerkers, jongerenwerkers en stichting- en wijkcentrum medewerkers. Vier van de tien respondenten wilden op anonieme basis aan dit onderzoek bijdragen. Voor hen is een pseudoniem gebruikt.

Tabel 6.5 Respondenten - Professionals

Onderzoeks-Techniek	Beroep professional	Totaal
Diepte-interview	Wijkactieplan Manager	2
	Welzijnswerker	2
	Jongerenwerker	2
	Ouderconsulent	1
	Wijkcentra medewerker	3
Totaal		10

6.2 Tekort aan sociaal vertrouwen

6.2.1 Aspecten sociaal vertrouwen

Het sociaal vertrouwen in de buurt is volgens Putnam hoog als men elkaar aanspreekt- of corrigeert op ongewenst gedrag. In Nieuwland is er sprake van een laag sociaal vertrouwen.

(1) Elkaar aanspreken op asociaal gedrag

Respondenten spreken elkaar nauwelijks aan op ‘asociaal’ gedrag en in de helft van de gevallen doen ze zelfs niets:

“Ik vind het zielig als ik die kinderen daar hard hoor praten op een brutale manier en roken. Ik vind dat niet netjes. Ik durf niets te zeggen. Ben bang dat zij met mij ruzie gaan maken of schelden.”

Diepte-interview - 45 jarige Turks-Nederlandse vrouw-

Een aantal van de bewoners waarmee een straatinterview gehouden is, belt de politie. Een enkeling belt de gemeente.

(2) Gescheiden werelden

Veel respondenten geven aan dat verschillende etnische groepen in Nieuwland erg intern gericht zijn. De professionals beamen dit. Marokkaanse en Turkse respondenten hebben vaak alleen vrienden uit eigen culturele kring. Vooral de eerste generatie heeft geen tot minimaal contact met autochtonen of andere nieuwe Nederlanders. Een Turkse respondent geeft aan dat haar ouders weinig contacten hebben buiten de eigen etnische kring:

“Ik ga met allerlei verschillende mensen om, als je maar een leuke karakter hebt. (...) Mijn ouders niet. Toen ik een keer met mijn moeder aan het winkelen was in Rotterdam, kwam ik een Surinaamse vriendin tegen en ik ging gewoon praten zoals we altijd doen. (Toen zei mijn moeder) He, heb jij een Surinaamse vriendin? Toen zei ik ja dat heb ik. Ze was wel heel erg verbaasd, maar voor de rest geen probleem of zo.”

“Ze (de ouders) staan niet echt open voor andere culturen, autochtonen. Ze gaan alleen om met andere

Turken, vrienden en familie. Liefst alleen in eigen groepje. (...)Mijn moeder heeft wel vijf Marokkaanse vriendinnen. Ze begrijpen elkaar, hebben dezelfde humor. Ze respecteren anderen, maar houden afstand.”

Diepte-interview – 21jarige Turks Nederlandse vrouw -

Jongeren hebben soms wel vrienden uit verschillende culturele kringen, maar ook zij hebben weinig contact met autochtonen.

“Ik heb geen Nederlandse vrienden. Ik kom niet met ze in contact.(...) Waarom? Wat moet ik met Nederlanders omgaan?”

Straatinterview – 23jarige Marokkaans Nederlandse man -

Een aantal respondenten geeft aan het niet goed te vinden voor de integratie dat bewoners in Nieuwland overwegend met de eigen culturele groep omgaan.

“Iedereen leeft hier in zijn eigen groep. Ik ga wel met iedereen om. Hier in Nieuwland zie je dat één groep mensen met zijn allen in één straat wonen. Het ontbreekt aan een mix van diverse nationaliteiten in de straat. Ik vind dat niet goed en denk dat ik beter zou denken over de multiculturele samenleving, als mensen ook echt zouden samenleven.”

Straatinterview – 20jarige Turks Nederlandse vrouw-

6.2.2 Laag sociaal vertrouwen volgens Putnam

De etnische groepen leven in Nieuwland gescheiden van elkaar. Ook spreken bewoners elkaar maar weinig aan op ongewenst gedrag. Dit duidt op een verlaagd sociaal vertrouwen. Volgens Putnam zouden mensen in multiculturele buurten minder vertrouwen hebben *in* andere etnische groepen. Dit verlaagde vertrouwen in elkaar gaat op als je kijkt naar in hoeverre bewoners met elkaar omgaan en dit lijkt in Nieuwland aan de orde te zijn (§ 6.2.1). Volgens Putnam is er bij een verlaagd sociaal vertrouwen ook minder vertrouwen *tussen* etnische groepen. Om dit te meten kan er gekeken worden naar hoe men over elkaar denkt. Als we dit vertalen naar Nieuwland zou in het geval dat de culturele groepen (zoals de Turkse groep, de Marokkaanse groep, de Antilliaanse groep, de Iranese groep et cetera) elkaar wantrouwen, het sociaal vertrouwen aangetast zijn. Is er vijandigheid tussen de groepen? In hoeverre staat dat de participatie in de wijk in de weg?

(1) Weinig negatieve sentimenten jegens elkaar

Het lijkt er niet op dat er veel spanning is tussen de verschillende etnische groepen. Mensen lijken vrij goed samen te leven met elkaar in Nieuwland, maar doen dit vooral gescheiden van elkaar. In de gesprekken met de bewoners is de irritatie over de Antilliaanse hangjongeren/hangouders wel vaak uitgesproken. Na het doorvragen werd vaak pas duidelijk dat het om Antilliaans-Nederlandse bewoners gaat. Hierdoor is er het vermoeden dat deze irritatie niet gericht is naar de etniciteit, maar naar het gedrag van een groep burgers in de wijk.

In één diepte-interview met een professional werd gesproken over een negatief beeld bij Turken over Marokkanen. Serap Onal (-welzijnswerker SWS Welzijn, Turkse achtergrond-) benoemt een 'strijd tussen Turken en Marokkanen'. Die strijd uit zich volgens haar in het samenleven en samenwerken. Haar ouders hebben haar opgevoed met een grote gerichtheid op de eigen cultuur en met het idee dat je met mensen van je eigen cultuur moet omgaan. *"De Marokkaanse cultuur werd als onbeschoft geacht. We mochten niet met Marokkanen omgaan."* De cultuur is niet hetzelfde volgens haar. *"Ook eerlijkheid, diefstal kwam vaker voor bij Marokkanen."* Dit kwam ook door onbekendheid. *"We hadden vroeger ook Marokkaanse burens en de vrouwen mochten niet met elkaar praten. Ze leefden erg geïsoleerd."* Serap denkt dat meerdere Turken zo over Marokkanen denken.

Alle andere Turkse respondenten noemden dit wantrouwen in de Marokkaanse groep niet. Zij gaven daarentegen vaak aan het goed te kunnen vinden met hen en/of vriendschappen aan te gaan met bewoners uit de Marokkaanse gemeenschap. De Marokkaanse groep is overwegend positief over Turken. Ze geven aan dat de groepen goed met elkaar samen gaan.

(2) Geen wantrouwen jegens eigen groep

Bewoners van multiculturele wijken, zouden volgens Putnam ook mensen uit de eigen culturele groep wantrouwen. Deze groep zou helemaal niemand meer vertrouwen en zich geheel terugtrekken uit de samenleving. Dit gaat slechts op voor een zeer kleine groep respondenten.

"Turkse vrouwen die vrijer in het leven staan, worden wel gediscrimineerd door de eigen etnische groep. Dit zorgt wel voor wrijving binnen de eigen groep. De autochtonen zien deze vrouwen als 'de Turken' en in de eigen gemeenschap worden ze ook uitgestoten. Dit geeft ze een gevoel dat ze er niet bijhoren."

Diepte-interview - Dina Kohen, welzijnswerker SWS Welzijn –

Putmans theorie gaat voor de steekproef slechts deels op. De etnische groepen hebben in Nieuwland wel minder vertrouwen in elkaar. Binnen de eigen groep is er grotendeels wel vertrouwen. Er zijn slechts enkele uitzonderingen. Er is onderling respect en sommige respondenten gaan wel met elkaar om op het werk, op school of in de wijk. Die laatste groep zijn vaak de actievelingen, die wel participeren op wijkniveau.

6.2.4 Invloed van laag sociaal vertrouwen op participatie

(1) Bewoner trekt zich terug uit samenleving

Sakina (pseudoniem) is een 27 jarige moeder van drie jonge kinderen en is gehuwd, (Marokkaans Nederlands). Zij heeft naar eigen zeggen totaal geen vertrouwen meer in de samenleving en de overheid. Het liefst zou Sakina naar een ander land emigreren. Sakina doet niet mee in de samenleving door de negatieve sentimenten die zij heeft.

"Op dit moment in mijn leven denk ik: ik trek me terug omdat er zoveel in Nederland aan de hand is en omdat ik de overheid niet vertrouw. Zij bepalen alles. Ik trek me op dit moment terug uit angst voor de samenleving en de weinige kansen die er zijn in de samenleving. Ik geloof er ook niet meer in dat je hier

gelukkig kunt worden. Het grijpt me heel erg aan dat mensen zomaar onschuldige mensen kunnen vermoorden in Alphen.

(2) Discriminatie als blokkade

De respondenten maken zich zorgen over discriminatie op de arbeidsmarkt en de manier hoe mensen met elkaar omgaan. Een aantal keer wordt er in dit verband verwezen naar asociaal gedrag van autochtonen of jongeren (hangjongeren). Discriminatie zorgt er bij de bewoners voor dat ze de samenleving gaan wantrouwen. Bij een aantal respondenten leidt dit tot een verlaagde participatie. Dit was het geval bij een 24 jarige Turkse nieuwkomer die sinds acht maanden in Nederland woont. Als zij zich gediscrimineerd voelt, dan voelt ze zich ook niet thuis en wil zij zich dan niet inzetten voor de samenleving. Dit zal zij echter voor zichzelf houden en niet delen met de omgeving.

Een andere respondent (25 jarige Marokkaanse man) geeft aan dat hij zich door autochtonen gediscrimineerd voelt. Hij zou meer doen voor de wijk of de samenleving, als hij niet ontevreden zou zijn over de multiculturele samenleving.

Professionals constateren ook een relatie tussen ontevredenheid met de multiculturele samenleving en participatie. In een gesprek met Malik (pseudoniem), die al jaren in Nieuwland werkt en in zijn werk veel in contact is met Marokkaanse en Turkse bewoners, kwam het volgende naar voren:

“Turken en Marokkanen kunnen het in de wijk goed vinden. Autochtonen discrimineren de Marokkanen wel in Nieuwland. Mensen denken ik wordt toch niet geaccepteerd door sommige wijkbewoners, waarom zou ik moeite doen voor mijn wijk? Een autochtone buurvrouw roept op een agressieve manier van de galerij dat de jongens op moeten rotten. Nou, dan begint hij. Je weet hoe onze jongeren zijn. En als je ze in het buurthuis ziet, zijn het echt goede jongens. Ze zijn niet van kwade wil.”

De gegevens laten zien dat slechts in een aantal gevallen negatieve ervaringen met andere etnische groepen, discriminatie, negatieve sentimenten ten opzichte van de manier waarop er wordt samengeleefd en gevoelens van onveiligheid in de samenleving leiden tot een verlaagde participatie. Een aantal bewoners herkende zich hierin of gaf aan vrienden of familieleden in de wijk te hebben, voor wie dit opgaat.

6.2.3 Conclusie aan de hand van de onderzoeksgegevens

De cijfers in tabel 6.7 tonen dat de geïnterviewde Turkse en Marokkaanse Nieuwlanders kritisch tot negatief zijn over de samenleving.

Tabel 6.7 Wantrouwen (multi-etnische) samenleving bij bewoners en de relatie met participatie

BEWONERS (n=54)	Totaal	Aandeel Turks (n=21)	Aandeel Marok. (n=33)	% van totaal
Heeft negatieve sentimenten jegens samenleving	35	9	26	65
Causale relatie sentimenten - verminderde- of non-participatie aanwezig	16	7	9	30 bevestigd hypothese
PROFESSIONALS (n=10)	Totaal	Turken	Marokkanen	% van totaal
Aanwezigheid negatieve sentimenten bij doelgroep	9			90
Causale relatie sentimenten - verminderde- of non-participatie aanwezig	7	-Geldt voor Turkse nieuwkomers (1x) en hoger opgeleiden (3x)	-Geldt vooral voor Marok. jongeren (12-25jr, jongens) (4x)	70 bevestigd hypothese

Bewoners

65 procent van de respondenten (bewoners) geeft aan negatieve sentimenten te hebben ten opzichte van de samenleving of de multi-etnische samenleving. Bijna alle professionals benoemen dat er bij de doelgroep dergelijke gevoelens aanwezig zijn (90 procent). Slechts 30 procent van de bewoners (16 van de 54 respondenten) heeft aangegeven dat het voor hem of haar- of bij bewoners die hij of zij kent (familie/vrienden), geldt dat als diegene negatieve sentimenten heeft jegens de samenleving, zich ook niet of minder wil inzetten voor de samenleving.

Professionals

70 procent van de professionals bevestigt de relatie tussen negatieve sentimenten ten opzichte van de samenleving/multiculturele samenleving en participatie. Drie van de tien professionals gaf hierbij aan dat dit alleen geldt voor Turkse nieuwkomers en/of hoger opgeleiden. Vier professionals noemde dat negatieve sentimenten jegens de samenleving bij de doelgroep Marokkaanse jongeren tot non-participatie leiden. Participatie wordt hier breder gedefinieerd, namelijk als deelname aan de samenleving. Marokkaanse jongens zouden volgens hen door het toedoen van deze gevoelens vaker uit schoolsystemen vallen, uit het arbeidsproces et cetera.

6.3 Institutioneel vertrouwen in gevaar

In deze paragraaf worden de resultaten getoond die wat zeggen over het institutioneel vertrouwen bij de respondenten en de relatie met wijkgerelateerde participatie. De overheid is een abstracte term gebleken. De bewoners vroegen vaak wat er precies bedoeld werd met overheid. Een aantal associeerde de term met *politiek, de Tweede Kamer, Den Haag of politieke partijen*. Hier is niet op bijgestuurd.

6.3.1 Vertrouwen in de overheid

Binnen de steekproef hebben Turken en Marokkanen van 30 jaar en ouder over het algemeen vertrouwen in de overheid. Men is kritisch over de kansen/discriminatie op de arbeidsmarkt en de bezuinigingen, maar dit is geen reden om de overheid te wantrouwen. Bij de Turken lijkt dat vertrouwen iets groter dan bij Marokkaanse bewoners. Turkse bewoners en Turkse professionals vinden de sociale voorzieningen in Nederland goed. *“Je kunt altijd terugvallen op de overheid. De overheid zorgt voor je, en mensen weten goed dat dat in Turkije niet zo is.”* Aldus één van de professionals. Een bewoonster verwoordde dit vertrouwen in de Nederlandse staat als volgt: *“Waar je je brood eet, dat is je land.”*

Een Marokkaanse bewoonster is kritisch over haar woning. Dat is voor haar een reden om de corporatie te wantrouwen. Zij ziet wantrouwen in de overheid (corporatie) als een reden om niets voor de wijk te doen. De lokale overheid moet volgens haar eerst voorzien in primaire voorwaarden, voordat ze bewoners gaat uitnodigen om iets voor de wijk (terug) te doen.

“Als ik praat met Woonplus zeg ik dat ze mijn huis moeten opknappen, en ze zeggen: wij gaan niets doen omdat je toch weinig huur betaald. Dan is dat een irritatie. Dan doe ik ook niets voor de buurt. Het begint bij je huis. Als dat goed is, dan pas kun je denken aan de wijk.”

Diepte-interview – 33jarige Marokkaanse vrouw –

6.3.2. Jonge respondenten wantrouwen de overheid vaker

Jonge mannelijke respondenten (17 tot 25 jaar) zijn kritischer over de overheid:

“De gemeente doet niets voor de wijk, terwijl ze wel andere wijken opknappen waar Nederlanders wonen.”

Straatinterview – 23 jarige Marokkaanse man –

Veel van hen gaven aan dat de gemeente of Den Haag *“toch niet naar je luistert.”* De overheid neemt je niet serieus en het heeft in hun ogen geen zin om iets te ondernemen- of iets te doen in de wijk. Een Turkse mannelijke respondent van 17 jaar geeft dit aan. Hij denkt dat het toch geen invloed heeft als hij wat zou doen. Hij benoemt een voorbeeld van een actiegroep die wat wilde veranderen aan een tram of trambaan. Deze actiegroep had handtekeningen in de buurt verzameld. De jongen zei dat zijn gezin niet echt last had van de tram, maar dat ze toch hun handtekening hadden gezet. Toen de actiegroep de handtekeningen aan de gemeente had aangeboden, is er niets mee gedaan. Dit bevestigt voor hem dat *“de gemeente toch niet naar je luistert als je met dingen komt.”* Dit geeft hem het gevoel dat hij niet serieus genomen wordt door de overheid. Dit resulteert in een inactieve houding.

Ook een aantal professionals hebben dit aangekaart. Malik (professional) denkt dat Marokkaanse jongeren boos zijn op de overheid:

“Jongeren zien geen kansen, hebben er geen vertrouwen in. Niet in de samenleving en niet in de wijk. Ze zijn boos op de overheid. Veel jongeren kampen met het probleem dat ze geen baan of stage kunnen vinden. Ze voelen zich gediscrimineerd. Ze gaan overal heen, maar worden niet geaccepteerd. Bij de

(...)stichting zie je alleen maar allochtone stagiaires om die reden. Het is de enige plek waar ze terecht kunnen."

6.3.3 Wantrouwen politiek

Er is aanzienlijk minder vertrouwen in de politiek dan in de overheid. Een kleine groep geeft aan dat er "gelukkig" nog wel sociale politieke partijen zijn, die hen vertegenwoordigen of die opkomen voor mensenrechten. De respondenten die dit aangeven waren allen vrouw. Veruit de meeste bewoners zijn niet geïnteresseerd in de politiek of geven aan hier niets vanaf te weten. Deze respondenten zijn vaak laag geschoold. Ook geven respondenten aan dat men het geloof in de politiek is kwijtgeraakt. Bijna in alle gesprekken is de PVV of Geert Wilders ter sprake gekomen, als een fenomeen waardoor bewoners de politiek bekritisieren en wantrouwen. 76 procent van de respondenten (bewoners) heeft aangegeven het niet eens te zijn met de ideologie van de partij en voelt zich soms gekwetst door de uitspraken die er worden gedaan over moslims of allochtonen.

Een aantal respondenten ziet de negativiteit jegens moslims waarover ze spreken, niet altijd terug in hun leven of in de wijk. Als ze dit wel tegen komen dan gaan ze hier mee om door afstand te nemen van autochtonen, het te relativeren met het idee 'één groep verpest het altijd voor de rest', of ze proberen deze vooroordelen weg te nemen. In een diepte-interview met een Marokkaanse moeder van 33 jaar kwam dit laatste aspect naar voren.

"Ik irriteer me het meest aan vooroordelen die mensen kunnen hebben tov andere mensen. Mensen zijn individuen en zo moet je ook naar mensen kijken, niet iets afschuiven op een hele gemeenschap. Ook de vooroordelen naar moslims toe. Wat wel gek is, is dat ik dit in mijn eigen omgeving niet zie. (...)Door het tegenovergestelde te laten zien, neem ik vooroordelen weg bij mensen. Zo heb ik in mijn werk wel eens ervaren dat ik gediscrimineerd werd, door een homoseksueel stel. De mannen deden eerst niet aardig tegen mij, maar nadat ze me leerden kennen konden we goed met elkaar opschieten. Ik heb ze later wel gevraagd waarom ze me niet mochten en daar kwam uit dat ze vooroordelen hadden over moslims. Ze dachten dat ik als moslima tegen homo's zou zijn en ze wisten niet of ze me konden vertrouwen. Het voelt goed om die vooroordelen weg te nemen. Dat geeft mij kracht om verder te gaan."

6.3.4 Jonge (jongens) respondenten wantrouwen de politiek vaker

De gesprekken met jonge bewoners (17 tot 25 jaar) en professionals wijzen in de richting dat er meer negatieve sentimenten jegens de politiek (en overheid zoals beschreven in § 6.3.2) aanwezig zijn bij Marokkaans Berberse jonge bewoners van Nieuwland.

Samir is ruim vier jaar jongerenwerker in Nieuwland en heeft zelf een Marokkaans-Berberse achtergrond. Hij werkt en praat veel met de jongeren uit de wijk en ziet dat de Turkse en Marokkaanse jongens de politiek vaak wantrouwen.

"Er is boosheid ten opzichte van de overheid en de politiek. Dit zie je iets vaker bij de Marokkaans-Berberse jongens. Bij Turkse jongeren zie je dit minder, maar ook wel een beetje. Ze zijn boos over dat er negatief gesproken wordt over bepaalde groepen door politieke figuren. Jongeren raken daar snel

door beïnvloed. Wat ze in de media zien, zien ze gelijk als dreiging. Daardoor zijn ze sneller gedemotiveerd om hun studie af te maken. Dat gaat om hun eigen toekomst, laat staan om iets te doen voor de samenleving of de wijk. Ze luisteren daarnaast ook vaak naar rappers die tegenover de ideologie van de overheid staan en dat kan het antigevoel versterken.”

6.3.5 Relatie institutioneel vertrouwen en participatie

Bij een aantal respondenten zorgen negatieve sentimenten jegens de politiek voor een verlaagde politieke participatie. Een van de respondenten, een 33 jarige Marokkaanse bewoonster, motiveert vaak mensen in haar omgeving om politiek betrokken te zijn. Bij de laatste verkiezingen probeerde ze iedereen aan te zetten om te gaan stemmen. Het verbaasde haar dat weinig naar de stembus wilde gaan. *“Een iemand zei dat ze haar stembiljet kwijt was, waarom zou ik stemmen, het gaat niets opleveren. Ze geloven niet dat het tot verandering leidt.”* Veel mensen in haar omgeving zijn erg negatief over de politiek en willen zich om die reden niet inzetten voor de samenleving. *“Ze zeggen vaak: ze gaan niets doen, alleen maar bezuinigen. (...) Ja zeker gaan ze dan minder doen voor de omgeving.”*

Dit leidt niet per definitie tot een verlaagde wijkparticipatie. Een respondent met een slecht beeld van de politiek, stemt niet, maar doet wel eens iets voor zijn wijk.

“Ik bemoei me er niet mee en stem ook niet. Ze doen toch niets voor ons.”

Straatinterview – 23 jarige Marokkaanse man –

6.3.6 Conclusie aan de hand van de theorie

Als we kijken naar de bewoners uit de steekproef, dan kan er gesteld worden dat er bij hen sprake is van een verlaagd institutioneel vertrouwen. Dit omdat zij minder vertrouwen hebben in politieke of maatschappelijke instellingen waarmee zij persoonlijke relaties hebben. Met name jonge mannelijke respondenten (17-25 jaar) hebben minder vertrouwen in deze instellingen, omdat ze denken dat de gemeente toch niet naar ze luistert, ze niet serieus neemt en/of de politiek toch niets voor ze doet of ze discrimineert. In totaal heeft 76 procent van alle respondenten heeft negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek. Gruijter e.a. (2010) toonde eerder dat dit soort gevoelens ook bij autochtone bewoners van gelijksoortige wijken aanwezig zijn. Bij een klein aantal van hen leidt dat tot een verlaagde participatie. In dit onderzoek is gebleken dat hetzelfde opgaat voor de respondenten uit de case Nieuwland. Slechts een klein aandeel (22 procent) gaf aan dat het voor hem of haar- of voor iemand die hij/zij kent (familie/vrienden) geldt, dat het hebben van negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek leidt tot een minder of geen inzet voor de wijk.

In het verlengde hiervan kan het goed mogelijk zijn dat er momenteel bij verschillende burgers, ongeacht etnische achtergrond, negatieve sentimenten jegens de samenleving en jegens de overheid/politiek aanwezig zijn. Dit duidt op een algemeen laag vertrouwen in andere burgers, maatschappelijke en politieke instellingen. De motieven en achtergronden hiervoor kunnen echter bij allochtonen en autochtonen verschillen. Autochtonen zijn sceptisch over de multiculturele samenleving en de overheid (Gruijter e.a., 2010), allochtonen (respondenten, Nieuwland) zijn sceptisch over de samenleving en een specifieke politieke trend. Autochtonen geven de overheid

hiervan de schuld, allochtonen wijten dit aan de verlaagde veiligheid, verlaagde kansen voor hen in de samenleving en de bezuinigingen. Het vermoeden is dat een relatief kleine groep burgers over het algemeen geneigd is om zich minder in te zetten voor de samenleving, of dit nu in de wijk is of breder, wanneer zij negatieve sentimenten hebben jegens de samenleving en de overheid/politiek. In dit kader leidt een verlaagd sociaal- en institutioneel vertrouwen in de wijk over het algemeen niet tot een verlaagde wijkgerelateerde participatie van niet-westerse bewoners in aandachtswijken.

6.3.7 Conclusie aan de hand van cijfers

Tabel 6.8 geeft de uiteindelijke resultaten weer.

Tabel 6.8 Wantrouwen overheid en politiek bij bewoners en de relatie met participatie

BEWONERS (54)	Totaal	Aandeel Turks (21)	Aandeel Marok. (33)	% van totaal
Zelf aangegeven negatieve sentimenten jegens overheid/politiek te hebben	41 (2 zeer ontevreden)	13 1	26 1	76
Relatie aanwezig sentimenten met verminderde- of non-participatie	12	5	7	22,2 bevestigd hypothese
PROFESSIONALS (10)	Totaal	Turks	Marokkanen	% van totaal
Aandeel professionals dat aangaf dat er bij de doelgroep sprake is van dit type negatieve sentimenten	4 (2 -> bij jongeren)		Vooraf bij Marok. jongeren (3x)	40
Relatie aanwezig sentimenten met verminderde- of non-participatie	2	Komt voor bij Turkse jongeren, maar minder dan bij Marok. jongeren (1x)	Geldt vooral voor Marok. jongeren (2x)	20 bevestigd hypothese

Bewoners

41 van de 54 bewoners heeft aangegeven (soms) kritisch te zijn over de overheid/politiek (76 procent van het totaal). Twee respondenten hebben negatieve sentimenten, waaronder een Turkse man en een Marokkaanse vrouw. Bij hen resulteert dit wantrouwen in non-participatie. Een klein aandeel van de kritische bewoners van Nieuwland, gaf te kennen dat negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek bij hen, of bij mensen uit de buurt die zij kennen, tot een verlaagde inzet voor de wijk of het gevoel dat men niets wil doen voor de wijk leidt. Deze groep vormt 22 procent van het geheel.

Professionals

Tabel 6.8 laat zien dat slechts een klein aandeel van de professionals heeft bevestigd dat er een relatie is tussen negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek en de mate van inzet voor de wijk. Twee van de tien professionals heeft aangegeven dat negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek wel tot een verlaagde wijkparticipatie leiden bij een groep jongeren in de wijk. Bij

deze groep (jonge nieuwe Nederlanders, jongens) leidt dit vooral tot een verlaagde participatie in bredere zin: een verlaagde participatie in de samenleving (uitval schoolsystemen, stage/werk). Negatieve sentimenten jegens de politiek/overheid spelen in de visie van professionals een (kleine)rol in het proces van participatie. Dit aspect (negatieve sentimenten) leidt dus niet op zichzelf tot een verlaagde participatie, maar vormt *samen* met andere aspecten een oorzaak voor dit gedrag.

Acht van de tien professionals acht een relatie onwaarschijnlijk en geeft aan dat het vertrouwen van de allochtone bewoners in de overheid vrij groot is. Zij geven aan dat (vooral) oudere Turkse en (ook) Marokkaanse Nederlanders uit de wijk vaak vinden dat 'Nederland' ze goed opgevangen heeft en dat de sociale voorzieningen beter zijn dan in het land van herkomst.

Één professional constateert een relatie tussen beiden, maar denkt dat een relatie niet opgaat voor de doelgroep omdat ze het niveau niet hebben om dit te begrijpen. Zelf heeft zij negatieve sentimenten jegens de Nederlandse multiculturele samenleving en de politiek. Een aantal jaar terug wilde zij om deze reden remigreren naar Turkije, omdat ze deze situatie niet meer aankon.

"De autochtonen in de wijk zijn met name oudere mensen. Er is bij deze groep veel discriminatie ten opzichte van de allochtonen in Nieuwland. Bij problemen wijzen ze snel naar de allochtonen. Er heerst in de wijk stiekem een PVV sfeer. Het is niet uitgesproken, maar is er wel. Allochtonen voelen dit ook en worden ook sceptisch over autochtonen. (...) Deze negatieve gevoelens over anderen leiden niet tot non-participatie. Daar zijn ze te dom voor. Ze hebben niet het niveau om daar op deze manier over na te denken."

Deze quote zet een stap naar het volgende thema, namelijk de invloed van opleidingsniveau op participatie van nieuwe Nederlanders.

6.4 Opleidingsniveau en participatie

Veruit de meeste respondenten zijn lager of middelbaar geschoold (n=41). De lager geschoolde respondenten begrijpen de politiek en de overheid minder goed. Hoogopgeleiden of actieve bewoners (participeren in de wijk) zijn vaker op de hoogte van de politiek, de taken van de gemeente en hebben hier vaker een onderbouwde mening over. Lager opgeleiden geven vaker aan dat ze geen interesse hebben in de politiek/overheid, dat ze er niets van snappen of dat ze hier geen mening over hebben. Wille en Bovens constateerden in 2011 dat hoger opgeleiden meer politieke kennis hebben en vaker betrokken zijn bij de politiek. Ook zijn hogegeschoolden op meerdere participatieniveaus ruimer vertegenwoordigd dan laaggeschoolden. Dit gegeven geldt ook voor de respondenten (bewoners). Bewoners benoemen een taalbarrière en daarmee samengaannde onzekerheidsgevoelens als blokkerende factor voor participatie. Respondenten geven vaak aan dat ze niet weten hoe ze iets voor de wijk kunnen doen:

"Ik zou meer voor mijn wijk willen doen, als ik meer zou weten over wat ik kan doen."

Straatinterview -Turks Nederlandse vrouw

6.4.1 Scholing en participatie

Wille en Bovens (2011) constateren dat er een tweedeling is tussen hoger- en lageropgeleiden op het vlak van interactieve beleidsvorming. Het is volgens hen voornamelijk de hoogopgeleide, goed geïnformeerde burger die op lokaal niveau participeert. Er is gekeken of de Turkse en Marokkaanse bewoners van Nieuwland ook minder meedoen in de wijk, naarmate zij lager geschoold zijn.

De professionals waarmee gesproken is bevestigen voor een groot deel dat er een relatie is.

"Ze staan vaak op redelijke afstand van het onderwijs. Hun opleidingsniveau is vaak lager dan het gemiddelde van Schiedam."

Adriaan van der Linden – WAP manager Gemeente Schiedam

Een professional maakt niet mee dat bewoners niet- of minder participeren omdat ze niet willen. Vaak weten ze niet hoe ze mee moeten doen. Haar oplossing hiervoor is dat ze altijd met een concreet aanbod komt voor deze bewoners.

"Bewoners van Nieuwland hebben vaak minder kennis. Al willen deze mensen participeren, weten ze vaak niet wat ze willen. Ze willen wel wat doen, maar ze hebben niet de capaciteit om te bedenken wat ze dan willen."

Dina Kohen – Welzijnswerker Samen Buurten

In tabel 6.9 is te zien dat zeven van de tien professionals benoemt dat het niet weten, niet bekend zijn met, het niet spreken van de Nederlandse taal en/of het lagere niveau van bewoners een blokkade is om actief te worden in de wijk. Deze bewoners zijn vaker onzeker en onwetend (over de mogelijkheden).

Tabel 6.9 Opleidingsniveau en de relatie met participatie volgens professionals (n=10)

	Aantal prof.	% van totaal bevestigd hypothese
Relatie aanwezig opleidingsniveau en verminderde- of non-participatie	7	70

Bewoners zien in de helft van de gevallen een relatie (52 procent van de bewoners). Bllochtone bewoners willen wel, maar weten niet hoe:

"Vrouwen willen graag meedoen, maar ze weten niet hoe, zijn niet gemotiveerd. Ze weten niet beter. Sommige zijn analfabeet. Hoe moet je iemand motiveren om mee te doen als mensen niet gestudeerd hebben? Hier in de wijk telt elke vrouw, het is nooit te laat om mee te gaan doen. Ook voor vrouwen die de kans hebben gemist om te leren, is het belangrijk om voor diegene dingen te regelen. Onderwijs kan iets zijn wat ervoor kan zorgen dat mensen beter gemotiveerd worden om mee te doen in de maatschappij en de wijk, bijvoorbeeld door maatschappijles."

Diepte-interview – 33 jarige Marokkaanse vrouw (Iman) –

De helft van de bewoners ziet geen relatie.

“Ik weet niet of het opleidingsniveau van invloed is op de wijkparticipatie van Marokkaanse buurtbewoners. Ik ken laag opgeleide vrouwen die actief zijn en ik ken hoog opgeleide mensen die op de universiteit hebben gezeten en waarvan ik geschrokken ben. Die zijn helemaal niet maatschappelijk betrokken. Het heeft meer met de mentaliteit van mensen te maken.”

Diepte-interview – 33 jarige Marokkaanse vrouw (Kawtar) –

6.4.2 Instituties laten laaggeschoolden links liggen

Één van de professionals (Samir – Jongerenwerker) geeft aan dat lager opgeleiden minder meedoen in de wijk. Voor deze groep is participatie veel te hoogdrempelig. Dit ligt volgens hem voor een groot deel aan de instituties.

“Participatie is moeilijker voor lager opgeleiden, omdat ze het niet kennen en niet weten hoe het werkt. Ook is er minder geduld bij instituties om met lager opgeleiden te werken of ze te betrekken. Lager opgeleiden betrekken is intensiever, kost meer tijd. Beter ontwikkelden genereren meer output en dat is wenselijker voor organisaties.”

Hij vindt dat de gemeente en stichtingen te veel gefocust zijn op cijfers, in plaats van de aanvankelijke doelstellingen: *“Dan kun je weer wat afvinken. De gemeente kijkt naar wie de meeste mensen bereikt heeft.”*

De rijksoverheid zou zich volgens Samir meer moeten focussen op minder ontwikkelden, meer in gesprek moeten gaan met de doelgroep (allochtoon en autochtoon) en meer geduld moet hebben om te wachten op de resultaten die hieruit voortkomen.

“Maar bij het Rijk moet deze verandering in denken eerst aankomen. De gemeenten genereren immers cijfers omdat ze zich moeten verantwoorden aan de rijksoverheid. Het is makkelijker en sneller om te communiceren met hoger opgeleiden. Het kost meer tijd en investeringen om lager opgeleiden of minder ontwikkelden te benaderen, maar neem ook lager opgeleiden en minder ontwikkelden serieus.”

De visie van Samir is in het verlengde van wat Wille en Bovens (2011) aanduiden met hun ‘diplomademocratie’. Ofwel een samenleving waar burgers op basis van hun verdiensten (een hogere studie, betere ontwikkeling) een hogere sociaaleconomische positie hebben, meer mee (mogen) doen en meer te zeggen hebben, terwijl lager opgeleiden aan de zijlijn staan. Volgens Samir is het de verantwoordelijkheid van de overheid om hier iets mee te doen.

6.4.3 Conclusie aan de hand van de onderzoeksresultaten

Tabel 6.9 toont dat de respondenten in de helft van de gevallen een relatie zien tussen laagopgeleid zijn en het minder participeren of dat dit bij hen het geval is. Zij participeren niet omdat ze lager geschoold zijn en dus niet weten hoe ze moeten participeren of kennen andere medebewoners voor wie dit geldt.

Tabel 6.9 Opleidingsniveau bewoners en de relatie met participatie

BEWONERS (n=54)	Totaal aantal	Laag/middelbaar opgeleid	Hoger opgeleid
Participerende bewoners	17	9	3
Niet-participerende bewoners	37	32	5
Relatie aanwezig opleidingsniveau met verminderde- of non-participatie	28	52 % van totaal bevestigd hypothese	

Om te kunnen bepalen of er sprake is van een relatie is gekeken naar de groep participerende- en niet participerende respondenten en hun opleidingsniveau. Om in te schatten welke groep vaker participeert, is er een berekening gemaakt. Dit geeft een aardig beeld over de wijk, omdat de steekproef een representatief beeld geeft over het gemiddelde opleidingsniveau in de wijk. (Zie tabel 6.4.)

Hoogopgeleiden in steekproef: 8 (=100%)

3 participeren ($100 \times 3:8 =$) 38 % van de hoger opgeleiden participeert op wijkniveau

Laagopgeleiden in steekproef: 46 (=100%)

9 participeren ($100 \times 9:46 =$) 20 % van de lager opgeleiden participeert op wijkniveau

Een relatief grotere groep hoogopgeleiden participeert in Nieuwland (38 procent) ten opzichte van de laagopgeleiden (20 procent).

De gesprekken met professionals en bewoners en de cijfers vormen voldoende aanleiding om te stellen dat het lager geschoold zijn of het minder ontwikkeld zijn, in relatie staat met de verlaagde participatie van de Turkse en Marokkaanse respondenten.

6.5 Complicaties tijdens het onderzoek

Het onderzoek naar de ontevredenheid van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse bewoners van Nieuwland en de mogelijke relatie met participatie bleek lastig, maar niet onuitvoerbaar. Ontevreden bewoners lieten zich niet altijd gemakkelijk bevragen en de respondenten gaven niet altijd eenduidige antwoorden. Een aantal maal veranderde iemand gedurende het gesprek (onbewust) van opinie of sprak zichzelf tegen. Het kostte doorgaans veel tijd om voldoende vertrouwen te wekken voordat bewoners en soms ook professionals hun verhaal deelden. Het bleek lastig om in contact te komen met mannelijke bewoners. Als ik als vrouwelijke onderzoeker (met een Marokkaans culturele achtergrond) mannen op straat of in de plaatselijke moskee aansprak, hadden ze vaak geen interesse of geen tijd. Twee maal is een respondent niet komen opdagen en reageerden deze personen niet op zijn/haar telefoon. In een aantal gevallen bleken bewoners juist ontzettend blij met het interview. Het viel op dat vooral Marokkaans-Nederlandse vrouwelijke bewoners mij na een interview bedankte voor mijn interesse in hun leefwereld en problemen. Desalniettemin leverde de casestudy verhelderende resultaten over de sentimenten en het opleidingsniveau van deze groep bewoners en de relatie met wijkparticipatie.

Hoofdstuk 7 – Conclusie

7.1 Inleiding

Participatie in de wijk, ofwel bewonersparticipatie, wordt gedefinieerd als een vorm van participatie waarbij betrokkenheid van bewoners bij het beheer, het onderhoud en de verbetering van hun woonomgeving wordt nagestreefd. Voorbeelden hiervan zijn mantelzorg, de straat/portiek schoon houden, het deelnemen aan buurtactiviteiten en het initiëren van een idee voor de wijk. Maatschappelijke instituties en het Rijk geven aan dat nieuwe Nederlanders nog onvoldoende meedoen in de wijk. Het is vanuit de overheid gezien echter wenselijk dat er meer, en meer diverse bewoners op wijkniveau gaan meedoen.

In de casestudy is onderzocht **waarom de niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam niet of te weinig in de wijk participeren?** (Hoofdvraag onderzoek.) Bij het ontwerpen van de casestudy zijn aan de hand van de theoretische inzichten hypothesen opgesteld. De hypothesen verwoorden mogelijke oorzaken, die tijdens het empirisch onderzoek aan de praktijk getoetst zijn. De conceptuele hypothese vormde de rode draad in het onderzoek. De conceptuele hypothese is als volgt geformuleerd:

De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de wijk omdat zij negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de multiculturele samenleving en de overheid/politiek en omdat zij laag geschoold zijn.

Tijdens het empirisch onderzoek is dus gekeken naar mogelijke negatieve sentimenten jegens de multiculturele samenleving en de overheid/politiek die er bij de respondenten of bij mensen die de respondenten kennen, aanwezig zijn. Daarnaast is gekeken naar opleidingsniveau. De vraag die gesteld werd is of er sprake is van een relatie tussen het hebben van dergelijke sentimenten en het laaggeschoold zijn en non-participatie.

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de geformuleerde operationele hypothesen de conclusie gepresenteerd. De operationele hypothesen zijn aan de praktijk getoetst (n=54). Ze worden in dit onderdeel bevestigd of verworpen.

7.2 Falsificatie van hypothesen

7.2.1 *Negatieve sentimenten jegens de multiculturele samenleving & non-participatie*

Operationele hypothese 1:

De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de multiculturele samenleving.

Wel sprake van negatieve sentimenten

Turkse en Marokkaanse Nieuwlanders zijn kritisch over de samenleving. 65 procent van de respondenten (bewoners) geeft aan negatieve sentimenten te hebben ten opzichte van de samenleving of de multiculturele samenleving of geven aan buurtbewoners te kennen die deze sentimenten hebben. Bijna alle professionals benoemen dat er bij de doelgroep dergelijke gevoelens aanwezig zijn (90 procent).

Geen duidelijke relatie

Van een relatief kleine steekproef van 54, ofwel 1,13 procent van het totaal Turkse- en Marokkaanse bewoners in Nieuwland⁶², bevestigde slechts 30 procent van respondenten dat er sprake is van een relatie. Deze bewoners (16 van de 54 respondenten) hebben aangegeven dat het voor hem of haar geldt, of voor iemand uit de wijk die de respondent kent, (familie/vrienden) dat negatieve sentimenten jegens de samenleving kunnen leiden tot minder- of non-participatie.

70 procent van de professionals (n=10) bevestigt een relatie tussen sentimenten jegens de samenleving en non-participatie. De Professionals hebben echter expliciet uitgelicht dat dit het geval is bij een subgroep binnen de doelgroep Turkse- en Marokkaanse bewoners. In het geval dat dit type sentimenten wel tot non-participatie leidt, is dit vaak het geval bij nieuwkomers die slechte eerste ervaringen hebben met Nederland of bij de doelgroep Marokkaanse en Turkse jongeren (jongens van 12-25 jaar). Bij deze groepen kunnen negatieve sentimenten jegens de samenleving leiden tot non-participatie in bredere zin: men wil minder mee doen aan de maatschappij en zo ook minder doen voor de wijk.

Om deze redenen is geen duidelijke relatie aangetoond tussen het hebben van negatieve sentimenten jegens de samenleving en wijkparticipatie van nieuwe Nederlanders in Nieuwland, Schiedam.

Hypothese 1 wordt verworpen.

7.2.2 Negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek & non-participatie**Operationele hypothese 2:**

De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze negatieve sentimenten hebben ten opzichte van de overheid/politiek (wantrouwen instituties en politiek).

⁶² Zie voor alle percentages inwoners/respondenten tabel 6.1, Hoofdstuk 6.

Wel sprake van negatieve sentimenten

76 procent van de respondenten (41 van de 54 bewoners) heeft aangegeven kritisch te zijn over de overheid/politiek. De bewoners hadden vaker negatieve sentimenten jegens de politiek en uitte kritiek over de PVV, Geert Wilders, discriminatie van moslims en allochtonen door de politiek en de bezuinigingen van de overheid.

Geen duidelijke relatie

Een klein aandeel kritische bewoners geeft aan dat negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek bij hen of bij buurtbewoners die zij kennen, (familie/vrienden) tot een verlaagde inzet voor de wijk leiden (22 procent).

Vier van de tien professionals geeft aan dat de doelgroep negatieve sentimenten heeft jegens de overheid/politiek. Professionals noemden vaak dat bewoners, en dan met name bewoners met een Turkse achtergrond, vaak veel vertrouwen hebben in de overheid (definitie overheid: de gemeente, de Nederlandse staat). Slechts een klein aandeel van de professionals (twee van de tien) heeft bevestigd dat er een relatie is tussen negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek en non-participatie.

Mogelijke relatie bij de subgroep jongeren (jongens)

Ook op dit thema gaven professionals expliciet aan dat non-participatie door het toedoen van negatieve sentimenten bij een subgroep wel van kracht is. Jonge nieuwe Nederlanders (jongens) hebben volgens professionals minder vertrouwen in de overheid/politiek. Dit kan bij deze groep leiden tot een verlaagde participatie in bredere zin: een verlaagde participatie in de samenleving (uitval schoolsystemen/stage/werk) maar ook in de wijk. De professionals noemden Marokkaans Berberse jongeren als een groep met negatieve sentimenten en wantrouwen (tevens ook vaker een lager zelfbeeld). Negatieve sentimenten jegens de politiek/overheid spelen in de visie van professionals een rol in het proces van non-participatie. Dit aspect (negatieve sentimenten) leidt op zichzelf dus niet tot een verlaagde participatie (niet: dé oorzaak), maar vormt *samen* met andere aspecten een oorzaak voor dit gedrag.

Er is zodoende geen duidelijke relatie aangetoond tussen het hebben van negatieve sentimenten jegens de overheid/politiek en geen- of minder participatie in de wijk. *Operationele hypothese 2 is eveneens verworpen.*

7.2.3 Laaggeschoold zijn & non-participatie

Operationele hypothese 3:

De niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de aandachtswijk omdat ze laag geschoold zijn.

Zowel de bewoners als de professionals duiden aan dat het merendeel van de allochtone Nieuwlanders (vooral de eerste generatie) laaggeschoold is en maximaal een mbo-diploma behaald

heeft. De respondenten geven aan dat laaggeschoolden minder participeren, maar ook dat laaggeschoolden minder worden betrokken door plaatselijke overheden en maatschappelijke instituties, dan hooggeschoolden. Het is volgens hen eenvoudiger, sneller en goedkoper (effectiever en efficiënter) om hooggeschoolden te betrekken. Om deze twee redenen zouden laaggeschoolden minder vertegenwoordigd zijn in wijkgerelateerde participatieprocessen.

Sprake van een relatie

52 procent van de bewoners (respondenten) duiden een relatie aan tussen het laag opgeleid zijn en het minder participeren in de wijk. Zij gaven of aan dat dit bij hen het geval is, of dat dit het geval is bij hun familieleden (ouders, eerste generatie) of vrienden die ook in Nieuwland wonen. Zij participeren niet omdat ze lager geschoold zijn en dus niet weten hoe ze moeten participeren.

Om te bepalen of er sprake is van een relatie is tevens gekeken naar de groep participerende- en niet participerende respondenten en hun opleidingsniveau. Om in te schatten welke groep vaker participeert, is er een berekening gemaakt. Dit geeft een aardig beeld over de wijk, omdat de steekproef een representatief beeld geeft over het gemiddelde opleidingsniveau in de wijk. (Zie daarvoor tabel 6.4.)

Hoger opgeleiden in steekproef: 8 (=100%)

3 participeren ($100 \times 3 : 8 =$) 38 % van de hoger opgeleiden participeert op wijkniveau

Lager opgeleiden in steekproef: 46 (=100%)
--

9 participeren ($100 \times 9 : 46 =$) 20 % van de lager opgeleiden participeert op wijkniveau
--

Een relatief grotere groep hoger opgeleiden participeert in Nieuwland (38 procent), ten opzichte van de lager opgeleiden (20 procent).

Zeven van de tien professionals bevestigde een relatie tussen non-participatie en laaggeschoold zijn. Aspecten als het niet beheersen van de Nederlandse taal, het niet bekend zijn met de Nederlandse participatiecultuur, niet- laag- of middelbaar geschoold zijn kenmerken de non-actieve bewoner. Al willen bewoners participeren, weten ze vaak niet hoe ze kunnen participeren en wat de mogelijkheden zijn.

Alle gegevens samen vormen voldoende aanleiding om te vermoeden dat het lager geschoold zijn of het minder ontwikkeld zijn, in relatie staat met de verlaagde participatie van Turkse en Marokkaanse nieuwe Nederlanders van de wijk Nieuwland. *Hypothese 3 is bevestigd.*

7.3 Beantwoording van de hoofdvraag

De non-participatie van niet-westerse allochtone bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam is niet te verklaren door het toedoen van negatieve sentimenten die zij hebben ten opzichte van de samenleving en de overheid/politiek. Wel zou een mogelijke relatie kunnen bestaan bij een subgroep binnen de doelgroep nieuwe Nederlanders. Dit zijn niet-westerse allochtone jongeren (jongens) en in het specifiek jongeren van 12-25 jaar met een Marokkaans Berberse achtergrond (jongens).

De Turks Nederlandse en Marokkaanse Nederlandse bewoners van de aandachtswijk Nieuwland te Schiedam participeren niet of te weinig in de wijk, omdat zij laaggeschoold zijn en zodoende over onvoldoende competenties beschikken om geactiveerd te raken. Laaggeschoolde bewoners zijn vaak onzeker over de persoonlijke vaardigheden en kennis en hebben te weinig kennis van de mogelijkheden die de Nederlandse participatiestructuren en verenigingscultuur op het vlak van wijkgerelateerde participatie bieden.

Literatuurlijst

ACB Kenniscentrum. (2009). *Allochtonen, burgerinitiatieven en participatie*. Amsterdam: ACB Kenniscentrum

Baas, J.H. De. (1995). *Bestuurskunde in hoofdlijnen. Invloed op beleid*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Bekkers, V. (2007). *Beleid in beweging. Achtergronden, benaderingen, fasen en aspecten van beleid in de publieke sector*. Den Haag: Lemma.

Bovens, M. & Wille, A. (2011). *Diploma-democratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Amsterdam: Bert Bakker.

Charifi, M. (2008). *Bewonersparticipatie: Hoe?Zo! Thuisgevoel en participatie in twee 'prachtwijken' in Utrecht en Arnhem*. Utrecht.

Gijsberts, M., Vervoort, M., Havekes, E., Dagevos, J. (2010). *Maakt de buurt verschil? De relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt, interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gruijter, M. De, Smits van Waesberghe, E. & Boutellier, H. (2010). *'Een vreemde in eigen land'. Boze autochtone burgers over nieuwe Nederlanders en de overheid*. Amsterdam: Aksant

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR]. (2005). *Vertrouwen in de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press

Hendriks, F. (2003). *Multi-etnische bewonersparticipatie in de Schilderswijk. Schone intenties, teleurstellende ervaringen en wenkende perspectieven*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.

Heide, W., Van der & Sluys, L.M. (2009). *Notitie verharding in de samenleving*. Tympaan Instituut.

Ministerie van VROM/ Programmaministerie voor Wonen, Wijken en Integratie. (2010). *Voortgangsrapportage Wijkenaanpak*. Den Haag: VROM/WWI

Ministerie van VROM/ Programmaministerie voor Wonen, Wijken en Integratie. (2010). *Eindrappage bezoek van de visitatiecommissie wijkenaanpak aan Nieuwland in Schiedam, 10 juni 2010*. Den Haag: VROM/WWI

Ministerie van VROM/ Programmaministerie voor Wonen, Wijken en Integratie. (2010). *Betrokkenheid Loont. Handreiking voor het verhogen van de participatie van nieuwe Nederlanders*. Den Haag: VROM/WWI

Ministerie van VROM/ Programmaministerie voor Wonen, Wijken en Integratie. (2010). *Betrokkenheid Loont. Succesvol samenwerken met nieuwe Nederlanders in de wijk*. Den Haag: VROM/WWI

Motivaction. (2005). *Mentality: waarden- en leefstijlenonderzoek. Grip op verandering*. Amsterdam: Motivaction.

Neuman, W.L. (2007). *Basics of social research. Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Pearson Education, Inc.

Ossewaarde, R. (2006). *Maatschappelijke organisaties. Een sociologische inleiding*. Amsterdam: Boom.

Regeerakkoord VVD-CDA. (2010). *Vrijheid en verantwoordelijkheid*. Den Haag: VVD-CDA.

Thiel, S., Van. (2007) *Bestuurskundig onderzoek. Een methodologische inleiding*. Bussum: Coutinho

Tonkens, E. (2010). De kwaliteit van burgerparticipatie in de stad: de case bewonersbudgetten. *Bestuurskunde*, 4, 34-42.

Tonkens, E. (2009). *Bewonersparticipatie via vouchers: democratisch en activerend? Evaluatie eerste fase voucherregeling*. Den Haag: VROM/WWI

Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2007) *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag: LEMMA.